

MAAMME – MEIDÄN MAA

LEA LAITINEN

uomettaren ensimmäisessä vuosikerrassa oli 13.4.1847 seuraava uutinen, jossa kerrottiin uudesta julkaisusta. Oli ilmestynyt Fosterländskt Albumin kolmas osa:

Kirjaa Fosterländskt Album on kolmas osa näinä päivinä kirjakauppaan il-mautunut. Sen sisällystä on sängen huvittava ja moniaineinen, ja suomeksi luelteluina ovat sen aineet seuraavat: seitsemän Virolaista ja kolme Suomalaista Satua; neljä Suomalaista ja seitsemän Tsuudilaista; neljä Syrjäniläistä ja seitse-män Lappalaista Runoa; Suomen Oppilan perustaminen, Herra Tigerstedtiltä; Suomen Runon Luonto Lönnrotilta (Kantelettaren esipuhe); *Meidän maa, laulu Runebergiltä*; Mikael Agricola, Herra Elmgréniltä; ja *Herra Ehrströmin tekemä Sävel mainitulle laululle*; kaikki ruotsiksi eli ruotsinnettuina, joka asia ei vähän näiden kirjoittelmien arvoa halvenna.

Mukana oli siis »*Meidän maa, laulu Runebergiltä*» ja »*Herra Ehrströmin tekemä Sävel mainitulle laululle*». Tunnistamme laulun paremmin muodosta *Maamme*, joka vakiintui *Vårt land* -laulun suomenkieliseksi nimeksi jo sen toisesta käännöksestä lähtien.¹

Vuonna 1847 runoa *Vårt land* ei kuitenkaan vielä ollut suomennettu. Se oli kirjoitettu ylioppilaslauluksi edellisenä syksynä ja julkaistiin ensimmäisen kerran Fosterländskt Albumissa. Sitä ennen se oli kuitenkin ehditty säveltää jo kolmesti — monet Runeber-

¹ Kaikki kursivoinnit esimerkeissä ovat katsauksen kirjoittajan. – Kirjoitus perustuu Kotikielen Seurassa 14.3.2004 pidettyyn vuosikokousesitelmään. Siihen liittyneen »lauluviikon» *Vårt land* -runon suomenkieliset versiot julkaistaan muutamain täydennyksin kirjoituksen liitteenä Verkko-Virittäjässä (<http://www.kotikielen-seura.fi/virittaja/verkkolehti/>).

gin runot syntyivät suoraan lauluiksi, kuten Zachris Topelius on muistelmissaan (2006: 56) kertonut. Vårt land laulettiin 9. marraskuuta vuonna 1846 Pohjalaisen osakunnan vuosijuhlassa F. A. Ehrströmin säveltämänä, 12. joulukuuta Porvoon 500-vuotisjuhlassa Runebergin omalla sävelmällä, ja vuonna 1846 myös August Engelberg oli runoilijan pyynnöstä säveltänyt sen. (Klemetti 1937; Wrede 1988: 50.) 1800-luvun aikana laulu sävellettiin kymmenkunta kertaa (Forslin 1958: 146–217; Salmenhaara 1998 a, b; Kvist Dahlstedt 2002: 423–441). Suomen kansallislaulunä sitä lauletaan aikajärjestyksessä neljännen sävelmän mukaisesti: juuri Fredrik Paciuksen sävellyshän sen toi lopullisesti ylioppilaiden tietoisuuteen Kumtähden kentällä 13. toukokuuta 1848 pidetyssä juhlassa (ks. Schauman 1922: 248–273; Klinge 1997: 152–153). Tästä tapahtumasta alkoi myös laulun satavuotinen suomentamisprosessi ja nousu kansallislaulun asemaan.

Maamme-laulun kansallinen status on symbolinen: sitä ei koskaan ole varsinaisesti virallistettu. Sen asema ei myöskään aina ole ollut itsestään selvä. Aika ajoin pintaan on noussut kielipoliittisia vastaliikkeitä. Niin on käynyt erityisesti poliittisina murroskaucina, esimerkiksi 1880- ja 1920-luvuilla (Wrede 1988: 48–55; Nummi ja Tarasti 2007) ja viimeksi 2000-luvun alussa, jolloin EU:lle suunnitellun perustuslain yhteyteen oli tulossa maininta myös unionin maiden yhteisestä tunnushymnistä.²

Runebergin runon suomentamisprosessi osoittaa, ettei Maamme-laulun kansallinen merkitys syntynyt hetkessä eikä sattumalta. Suomentaminen oli pitkä ja intensiivinen luova tapahtuma, johon osallistui suomen kielen asemasta kiinnostuneita ihmisiä eri puolilla maata, sivistyneistön ulkopuoleltakin. Sen kuluessa luotiin alkavaa suomenkielistä taidelyriikkaa ja laulurunoutta mutta myös tekeillä olevaa uutta suomen kirjakieltä. Samalla rakennettiin kielellisten merkitysrakenteiden kautta paikallista ja kansallista identiteettiä.

Vårt land -laulun suomennoshistoriaa ovat selvittelleet lukuisat eri alojen tutkijat, joiden työhön olen voinut tukeutua.³ Tässä katsauksessa esittelen varhaisimmat suomennokset 1840- ja 1850-luvuilta, käyn lyhyesti läpi myöhemmät versiot, joissa kansallislaulun määrämuoto vähitellen vakiintui, sekä tarkastelen eräitä laulun ja sen suomennosten inspiroimia muunnelmia. Tutkijana en ole kiinnostunut käänösversioiden ratkaisujen hyvydestä tai huonoudesta, vaan seuraan kielellisiä piirteitä, joiden kautta voisi ehkä ymmärtää suomalaisen identiteetin hahmottumista 1800-luvulla.

² Vuonna 2003 keskusteltiin siitä, olisiko Sibliuksen Finlandia Suomelle parempi kansallislaulu kuin Saksasta lähtöisin olleen Paciuksen Maamme, kun Runeberginkin äidinkieli oli ruotsi. Yhtenä päivänä iltapäivälehdien nettiäänestykseen osallistui kymmenentuhatta kansalaista, ja pari kansanedustajaa teki aiheesta jopa lakialoitteet, jotka sittemmin hautautuivat perustuslakivaliokuntaan. Ks. LA 158/2003 ja LA 166/2003 sekä Eduskunnan täysistunnon 12.2.2004 pöytäkirja, PTK 8/2004.

³ Esim. P. Alhoniemi 1969; Grotenfelt 1904; Hultin 1930; Katjamäki 2007; Klemetti 1937; Klinge 1999: 180–199; Lehtonen 1928: 404–405; Mähönen 1923; Nohrström 1923; Saarimaa 1925: 113–117; Salmenhaara 1998 a ja b; Tarkiainen 1904; 1930, Viljanen 1953; Wrede 1988; Wrede, Solstrand ja Terling Hasán 1983.

VÅRT LAND -RUNON RAKENNE

Vårt land -runossa on yksitoista säkeistöä, kussakin kuusi jambisäettä:

1	Vårt land, vårt land, vårt fosterland
Ljud högt o dyra ord!
Ej lyfts en höjd mot himlens rand,
Ej sänks en dal, ej sköljs en strand,
Mer älskad än vår bygd i nord
Än våra fäders jord.	7	Här är oss ljuvt, här är oss gott,
Här är oss allt beskärt;
Hur ödet kastar än vår lott,
Ett land, ett fosterland vi fått,
Vad finns på jorden mera värt
Att hållas dyrt och kärt?
2	Vårt land är fattigt, skall så bli
För den, som guld begär,
En främling far oss stolt förbi;
Men detta landet älska vi,
För oss med moar, fjäll och skär
Ett guldland dock det är.	8	Och här och här är detta land,
Vårt öga ser det här;
Vi kunna sträcka ut vår hand
Och visa glatt på sjö och strand
Och säga; se det landet där,
Vårt fosterland det är!
3	Vi älska våra strömmars brus
Och våra bäckars språng,
Den mörka skogens dystra sus,
Vår stjärnenatt, vårt sommarljus,
Allt, allt, vad här som syn, som sång
Vårt hjärta rör engång.	9	Och fördes vi att bo i glans
Bland guldmoln i det blå,
Och blev vårt liv en stjärnedans,
Där tår ej göts, där suck ej fanns.
Till detta arma land ändå
Vårt längtan skulle stå.
4	Här striddes våra fäders strid
Med tanke, svärd och plog,
Här, här, i klar som mulen tid,
Med lycka hård, med lycka blid,
Det Finska folkets hjärta slog,
Här bars vad det fördrog.	10	O land, du tusen sjöars land,
Där sång och trohet byggt,
Där livets hav oss gett en strand,
Vår forntids land, vår framtids land,
Var för din fattigdom ej skyggt,
Var fritt, var glatt, var tryggt!
5	Vem täljde väl de striders tal,
Som detta folk bestod,
Då kriget röt från dal till dal
Då frosten kom med hungrens kval,
Vem mätte allt dess spillda blod
Och allt dess tålmod?	11	Din blomning, slutan än i knopp,
Skall mogna ur sitt tvång;
Se, ur vår kärlek skall gå opp
Ditt ljus, din glans, din fröjd, ditt hopp,
Och högre klinga skall en gång
Vår fosterländska sång.
6	Och det var här det blodet flöt,
Ja här för oss det var,
Och det var här sin fröjd det nöt,
Och det var här sin suck det gjöt,
Det folk, som våra bördor bar
Långt före våra dar.		

Säkeistöjen tavarakenne ja loppusointukaava on seuraava:⁴

1	Vårt land, vårt land, vårt fosterland	o + o + o + o +	4 a
2	Ljud högt o dyra ord!	o + o + o +	3 b
3	Ej lyfts en höjd mot himlens rand,	o + o + o + o +	4 a
4	Ej sänks en dal, ej sköljs en strand,	o + o + o + o +	4 a
5	Mer älskad än vår bygd i nord	o + o + o + o +	4 b
6	Än våra fäders jord.	o + o + o +	3 b

Jokaisessa säkeistössä on siis kahdenlaisia säkeitä: toisissa on neljä nousutavua (+), toisissa kolme. Runeberg poikkesi jambisäkeistöjen tavallisimmasta tyypistä, jossa oli neljä säettä (43 43), ja sijoitti niiden keskelle kaksi nelijalkaista säettä (43 44 43). Loppusointukaava (ab aa bb) on osittain epäsymmetrinen säerakenteen kanssa.

Runon rakenteessa toistuu kaksi pientä sanaa, *vår* ja *här*, joiden varassa se voidaan hahmottaa aivan tietynlaiseksi kuvioksi. *Vår* (*vårt*, *våra*) esiintyy peräti 22 kertaa. Sen paikkana ovat lähinnä säkeistöt 1, 2 ja 3 runon alussa sekä säkeistöt 9, 10 ja 11 sen lopussa. Ne ympäröivät runon ydintä, jossa tärkein sana puolestaan on *här*. Sillä on 14 esiintymää keskellä runoa: säkeistöissä 4, 6, 7 ja 8.

Neljätoista *här*-sanaa kahdenkymmenkahden *vår*-sanan kehystämänä. Tämä on yhdestä näkökulmasta Vårt land -laulun kokonaisrakenne, joka kantaa sen keskeistä sisältöä, yhteistä kokemusta syntymämaasta. Ensimmäiset kolme säkeistöä (*vår*) kuvaavat preesensissä laulajien köyhän maan kaunista luontoa; kolme seuraavaa (*här*) kertovat imperfektissä esi-isien maassa kärsimästä hallasta, nälästä ja sodista. Seitsemännen ja kahdeksannen säkeistön (*här* ja *vår*) kohdalla on laulun kultainen leikkaus: palataan nykyhetkeen ja laulajien suhteeseen omaan maahansa. Kolme viimeistä säkeistöä (*vår*) käsittelevät synnyinmaan merkitystä ja tulevaisuutta.

Runon alun ja lopun sitovat yhteen yksikön toinen persoona ja direktiiviset imperatiivi- ja futuurimuodot. *Vårt land* on laulun teema mutta myös vastaanottaja, jota laulajat puhuttelevat. Ensimmäinen säkeistön sana *ord* säkeessä *ljud högt o dyra ord!* viittaa refleksiivisesti lausekkeisiin *vårt land* ja *vårt fosterland*, joiden tulisi kaikua kuuluville. Aina kun laulu lauletaan, niin myös tapahtuu; sana tulee performatiivien tavoin todeksi. Laulamisen aikana *fosterland* saa myös konkreettisen, käsin kosketeltavan sisältönsä. Kymmenennessä säkeistössä imperatiivi kannustaa maata vapauteen, iloon ja varmuuteen, ja 11. säkeistössä laulajat lupaavat sen vielä puhkeavan kukkaansa heidän rakkaudestaan.

KAKSI ENSIMMÄISTÄ VERSIOTA

1800-luvulla laulun suomenkielisiä versioita – sekä sen suomennoksia että mukaelmia, vaihtoehtoja ja vastarunoja – ilmestyi etenkin sanomalehdissä mutta myös arkiveisuina ja

⁴ Oikealle puolelle on merkitty kunkin säkeen tavarakenne: merkki + osoittaa nousussa olevaa, merkki o laskussa olevaa tavua (ks. Leino 1982: 58–). Kaavan oikealle puolelle merkityt numerot 4 ja 3 osoittavat nousutavujen määrää (ks. H. Laitinen 2003: 257), kirjaimet a ja b loppusointuja.

varhaisissa suomenkielissä runokokoelmissa. Aloitan kahdesta ensimmäisestä versiosta,⁵ joista kumpikin omalla tavallaan noudattaa alkutekstin rakennetta ja sisältöä.

Laulun ensimmäinen ja samalla lyhin suomenkielinen versio (1) ilmestyi Suomettarin etusivulla 26. toukokuuta 1848, vajaat kaksi viikkoa Kukan-päivän ylioppilasjuhlan jälkeen. Suomentajan nimeä ei mainittu, mutta kaikesta päätellen hän oli ollut mukana Kumtähden kentällä. Laulussa oli vain yksi säkeistö:

Suomenmaa. (Laul. kuin Vårt land, vårt land etc.)

Isäni maa, isäni maa	o + o + o + o +	4 a
Rakas waikk' nuorukka!	o + o + o +	3 b
Tott' Kalewala muistetaan	o + o + o + o +	4 a
Ja Suomess' aina lauletaan:	o + o + o + o +	4 a
Ett' oma maa on mansikka,	o + o + o + o +	4 b
Mut muu on mustikka	o + o + o +	3 b

Mitaltaan ja säerakenteeltaan suomennos oli Vårt land -laulun identtinen vastine. Otsikon alla oli Paciuksen juuri julkistettuun sävelmään viittaava ohje: »Laul. kuin Vårt land, vårt land etc». Sen mukaan laulaminen sujuukin hyvin: säkeistön rakenne seuraa viimeistä piirtoa myöten Vårt land -runon mallia – jopa Runebergin ratkaisua poiketa viidennessä säkeessä mitan ja riimin symmetriasta.

Ensimmäisessä suomennoksessa oli puolisoituja, eivätkä täydelliset riimit tuohon aikaan olleet suomenkielisessä runoudessa tavoitteenakaan. Runsas loppuheitto oli totuttuun tapaan osoitettu heittomerkein (ks. Kiuru 2006). Nykysuomalaista korvaa mahdollisesti häiritsevä niin sanottu koronpolku eli se, että painollinen tavu on säkeen laskuasemassa (kuten 1. säkeessä *I-säni*), oli suomenkielisessä lyriikassa vielä tuohon aikaan normaalia, mutta säkeen sisällä siitä luovuttiin 1860-luvulla alkaneen suuren väittelyn jälkeen.⁶ Tämä kaikki näkyy myös Maamme-laulun suomennosten historiassa.

Minimikäännökseen (1) ei mahtunut Runebergin *vår-* tai *här-*rakenteiden vastineita. Alkuperäistekstistä poikkesi myös laulun nimi *Suomenmaa*; Vårt land -laulussa suomalaisuuteen viittasi vain neljännen säkeistön lauseke *det Finska folket*. Suomesta tai Suomenmaasta puhuminen oli kuitenkin erittäin yleistä Maamme-laulun versioissa.⁷

Alkutekstin sisällöstä on ensimmäiseen suomennokseen mahtunut monta keskeistä teemaa: laulajan isän maa rivillä 1 (Runebergin 1. säkeistön *våra fäders jord*), sen nuoruus rivillä 2 (11. säkeistön *din blomning, sluten än i knopp*), sen kunniaksi kaikuva laulu riveillä 3 ja 4 (Runebergin *sång* mm. säkeistöissä 3, 10 ja 11) ja ensisijaisuus rakkauden kohteena riveillä 5 ja 6 (2. säkeistön *en främling för oss stolt förbi; men detta landet älskar vi*). Runo edustaa 1800-luvun käännöksistä tuttua tekstin kotouttamisen eli käännöskielen kulttuuriin

⁵ Vårt land -laulun varsinaiset suomennokset (1–24) ja erilaiset muunnelmat (25–35) ovat Verkko-Virittäjän liitteessä ilmestymisjärjestyksessä omina ryhminään. Viittaan niiden liitteessä saamaan numerointiin: jos numeroita on kaksi, jälkimmäinen tarkoittaa säkeistöä.

⁶ Säkeen ensimmäisen tavun sijoittuminen laskuun (jambinen inversio, tässä esim. *I-säni, Ra-kas*) sen sijaan pysyi edelleen käytössä. Sekä puolisoitunut että koronpolku elävät nykyisin uutta elämää suomirokin lyriikassa. Ks. Leino 1982: 179–193; H. Laitinen 2002a.

⁷ *Suomenmaa* tai *Suomen maa* oli neljän ja *Suomi* kolmen Maamme-laulun version nimenä. Muuten sana *Suomenmaa* esiintyy aineistoni lauluissa yhteensä 11 kertaa ja *Suomi* 24 kertaa. Viittaukset Suomeen puuttuvat kokonaan vain suomennoksista 4, 12, 22 ja 23.

ja merkityksiin lähentämisen periaatetta (ks. Paloposki 2002; 2004). Sananlasku ja maininta Kalevalasta muistuttavat vaikkapa Shakespearen Macbethin ensimmäistä suomennosta (Ruunulinna 1834), joka sijoittaa tapahtumat Karjalaan, jonka teksti oli kalevalamittaa ja kannessa Väinämöisen näköinen kanteleensoittaja. Sisällön vastaavuuden tavoittelu merkitsi jotain muuta kuin lähtötekstin kielikuvien ja yksityiskohtien toistamista.

Vuotta myöhemmin, 25.5.1849, Suomettaressa julkaistiin Vårt land -laulun toinen suomenkielinen versio, *Maamme* (Runebergin mukaan, versio 2), jonka oli tehnyt nimimerkki -n.-r. Hän oli silloinen Valkjärven kirkkoherra **Konstantin Schröder** (1808–1868), joka kirjoitti ja suomensi runoja ja novelleja ja oli myös Suomen Julkisten Sanomien ensimmäinen toimittaja (ks. Grotenfelt 1904: 225; SK: 680–681; Alhoniemi 1969: 298–299). Esitän kokonaan myös tämän suomennoksen: yksitoista alkutekstin mittaa ja rakennetta jäljittelevää säkeistöä, joista äsken mainittu koronpolku poikkeuksellisesti myös säkeen alusta puuttuu mutta joista myös loppusoinnut puuttuvat. Sisällöltään ne vastaavat pitkälle alkutekstiä, ja niinpä *här* ja *vår* -muotojen jäsentämä kokonaisrakennekin toteutuu. Säkeistöissä 2–3 ja 5–11 on yksitoista monikon 1. persoonan omistusmuotoa tyyppiä *maamme*, *rantamme*. Kaikki yhdeksän *tässä*-rakennetta sijoittuvat huolellisesti alkutekstiä vastaaviin paikkoihin, säkeistöihin 4, 6, 7 ja 8.

<p>1 O Suomi, sulo kotomaa,
Soi, kallis sana, soi!
Ei kullaista oo kumpua,
Ei ookan lumolaksoa,
Niin rakasta kuin meille on
Tää pyhä pohjomaa.</p>	<p>6 Ja täss' se weri vuosikin,
Wuos' meille wiljaksi,
Ja täss' se imi ilonsa,
Ja täss' se huokais' huolensa,
Jo muinon kantoi kuormamme
Tää jalo kansamme.</p>
<p>2 Kyll' maamme köyhä, köyhäks' jää,
Jos kulta janos' lie,
Waikk' wento sitä wierastaa,
Me tätä maata mielimme,
Se wuorineen ja wesineen,
On meill' tok kultamaa.</p>	<p>7 Täss' on meill' sulo, suotuista,
On kaikki annettu;
Min onni luonee arpamme,
Maa, isänmaa on meilläkin,
Mi maailmassa kalliimpi
On tätä omaamme?</p>
<p>3 Meill' kallis kuohu wirtaimme
Ja koskein-kohina,
Tuo synkän salon sohina,
Tuo tähtiyö, tuo kesäkoï,
Kai, kai, mist' rinta riemahti
Ja into ihastui.</p>	<p>8 Ja täss' ja täss' on tämä maa,
Sen silmä näkee täss';
Me näytämme nyt ilolla
Nuo selät, salmet, saaristot,
Ja kiljaisemme: katso tuo,
Tuo kotomaamme on!</p>
<p>4 Täss' kului isäin kilwoitus
Niin mielin, miekoinkin,
Täss' iloneen ja itkuneen,
kanss' kowin, lemmin onnineen,
O Suomi! kansas' sy'än syt'
Ja kärsi kamalat.</p>	<p>9 Ja waikka wietäis' asumaan
Meit' kultapilwihin,
Waikk' tähtitansi elomme
Pait kyneleitä, huolia,
Tok meiltä tämä köyhä maa
Ois aina kaihattu.</p>
<p>5 Ken lukee sorrot surkiat,
Joit' koki kansamme,
Kuïn sota ärjy surmalla,
Kuïn halla haaskais' nälällä,
Ken mittais' wuo'un werensä,
Ken uroutensa?</p>	<p>10 O maamme tuhat järwines',
Sä runon, uskon maa,
Sä elon meren rantamme,
Meill' muinoismaa, meill' toiwonmaa
oot, älä ujo köyhyyttäs',
Waan wapa, waka oo.</p>

▷

- 11 Ja kukoistukses' kammita,
 Se kerran katkiaa;
 Kas, lemmestämme liemahtaa
 Wiel' walos', loistos', riemusi,
 Ja kerran kerran kimeemmästä'
 Tätä laulu kotonen.

Muissakin Maamme-laulun varsinaisissa suomennoksissa deiktinen paikan adverbi *tässä* (ja sen lisäksi tai vaihtoehtona käytetty *täällä*) esiintyy nimenomaan mainituissa neljässä säkeistössä. Monikon 1. persoonan omistusmuotojen käytössä on sen sijaan kysymys pikemminkin niiden läsnäolon periaatteen toteutumisesta kokonaisrakenteessa kuin sanatarkasta paikasta. Säkeistökonteksti ei siis ole välttämättä identtinen Runebergin omistusmuotojen sijainnin kanssa. Sama koskee leksikaalista kontekstia. Esimerkiksi Schröderin käännöksessä possessiivisuffiksi *-mme* liittyi sanoihin *maa, virrat, kansa, kuorma, arpa, oma, kotomaa, ranta, lempi* ja *elo*, joista kaikki eivät ole Runebergin possessiivipronominin pääsanojen vastineita. Toisaalta *vår*-pronominin alkutekstissä määrittämät sanat — Schröderin suomennoksessa *Suomi, kotomaa, pohjomaa, kosket, tähtiyö, kesäkoi, isät, silmä, kaihottu* ja *laulu* — voivat olla myös vailla suffiksin tai pronominin osoittamaa persoonallisen suhteen merkintää. Tällaista väljää linjaa toteuttivat *vår*-pronomin muodostamien rakenteiden kääntämisessä kaikki tarkkuuteen pyrkivät Maamme-suomennokset, joita seuraavaksi esittelen.

MUUT VARHAISET SUOMENNOKSET

Vuonna 1849 Suomettaressa ilmestyi pian Schröderin käännöksen jälkeen nimimerkki K.K:n eli tuohon aikaan Lapinlahden rukoushuoneen saarnaajana toimineen kirjailija **Karl Märten Kiljanderin** (1817–1879)⁸ tekemä 11-säkeistöinen *Maamme* (3), joka sekin vastasi sisältönsä, mittansa, säkeistorakenteensa ja *vår* ja *här* -struktuurinsa puolesta tarkoin lähtötekstiä. Runsaasta koronpolustaan huolimatta Kiljanderin tekstistä tuli Schröderin käännöstä suosittampi, suorastaan puolivirallinen lauluversio viideksitoista vuodeksi. Se ilmestyi uudelleen muun muassa vuonna 1851 julkaistussa monikielisessä Maamme-lauluvihkossa, joka sisälsi ruotsinkielisen alkutekstin lisäksi suomennoksen ja saksannoksen sekä Paciuksen sävelmän. Litteraturbladet kirjoitti 1851: »Det hela är en liten julgåva för dem, som älska att sjunga »Vårt land» för ombytes skull äfven på vårt lands egentliga språk» (Grotenfelt 1904: 227). Ainoana varhaisista suomennoksista Kiljanderin versio näyttää myös jossain määrin toimineen 1860-luvulla ilmestyneiden Maamme-laulujen mallina.⁹

Lukuun ottamatta 2000-luvun kahta suomentajaa vain Kiljanderilta puuttuu loppuheitto kokonaan. Seuraavassa hänen runonsa alku ja loppu:

⁸ 1800-luvulla oli tavallista julkaista kirjoitukset nimimerkin turvin. Kiljander käytti myös nimimerkkiä L.P. ('Lapinlahden Pappi').

⁹ Kiljander suomensi paljon ruotsinkielistä runoutta, etenkin Runebergia, minkä vuoksi hänet vihittiin 1877 Upsalan yliopiston kunniatohtoriksi. Mm. Snellman kuului hänen käännöstensä ihailijoihin. Ks. Grotenfelt 1904: 225–227. — Vuonna 2001 Helsingin yliopiston suomen kielen professuurin 150-vuotis- ja Kotikielen Seuran 125-vuotisjuhlassa Maamme-laulu laulettiin Kiljanderin sanoilla (L. Laitinen 2001).

(3:1) Oi Suomen maa, isiimme maa,
Soi kultanen sana!
Ei kumpua, ei kukkulaa,
Ei lampia, ei laksoa
Oo niin rakasta, niin somaa
Kuni isiimme maa.

(3:11) Sun heilimasi heittävä
On kerran kuorensa,
On syömmissäme syntyvä
Walosi, riemusi hywä,
Ja laulu kerran kaikuwa
Somemmin Suomessa.

Maamme-laulun ainoa nimeltä tunnettu suomentaja, joka ei kuulunut niin sanottuun sivistyneistöön, oli puolestaan oululainen raatihuoneen vahtimestari, itseoppinut kirjoittaja **Johan Léman** (1800–1867). Hän oli käynyt jonkin verran kaupunkikoulua ja osasi myös ruotsia. Vuonna 1839 Léman lähetti Elias Lönnrotille ruotsinkielisen kirjeen, jossa tarjosi laulukäännöksiä sekä ensimmäisiä suomenkielisiä runojaan Mehiläisessä julkaistavaksi.¹⁰ Vårt land -laulun hän suomensi jo vuonna 1850 kolmena eri versiona (4–6). Kaksi niistä (*Laulu ja Suomi*) on säilytteillä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkistossa; kolmas, *Laulu Suomen Maasta* painettiin arkkina vuonna 1851 Tukholmassa. Elettiin kieliasetuksen aikaa, mikä saattoi olla yksi syy painopaikan valinnalle. Lémanin arkki-veisu tavoitti – ainakin Oulun suunnalla – ehkä laajempia suomenkielisiä piirejä kuin Suomettaressa ilmestyneet, lähinnä maan suppealle sivistyneistölle levinneet edeltäjänsä. Ensimmäiseen käsikirjoitusversioonsa Léman oli merkinnyt huomautuksen: »Mukailtuna ruotsista. Vårt land, vårt land». Hän rakensikin tekstinsä ilmeisen itsenäisesti Runebergin pohjalta, tuntematta edellisiä suomennoksia, ja myös kehitteli tekstejään edelleen; ensimmäinen versio oli lähimpänä alkutekstiä. Mitta vaikuttaa joskus enemmän trokeelta kuin jambilta, ja puolisoinnut ovat yleisiä:

(4:2) Maamme köyhyys kauwas' kuuluu
Tawaran hakioil'
Muukalaiset meistä huhuu,
Waan ei Rakkaus meiltä puutu;
Kyl maamme täytet wesi=soil
Siinäpä sulo meil.

(4:5) Kutkas Sowat seisonunna?
Eiköön suomalaiset,
Kenen massa tapeltunna?
Nälkä wuodet kestettynnä?
Eipä muut kun pohjalaiset
Kylmään tottuwaiset.

¹⁰ SKS:n Kirjallisuusarkisto, Lönnrotin kirjekoelma 4:393. Lémanin arkisto KIA:ssa sisältää mm. 108-sivuisen runomuotoisen omaelämäkerran vuodelta 1839. Ks. Kauranen 2005. Vuosina 1857–64 Léman kuului Oulun Wiikko-Sanomien hovirunoilijoihin; ks. Tommila 1984: 59. Lémanista myös Laurila 1956: 40, 101–102, 111, 116, 146, 157, 193–196, Nohrström 1923: 18–20, Suomen Kirjailijat 1809–1916: 459 ja Suometar 9/1867. — Kiitän erikoistutkija Raija Majamaata Lémania koskevista vinkeistä ja lähdetiedoista.

Tarkassakin käännöksessä välittyä tekijän näkökulma, Lémanin tapauksessa oululaisuus. Toisessa säkeistössä Runebergin ylpeät muukalaiset täsmentyvät tavaraa haakeviksi kauppaniehiksi ja viidennessä kylmää kestävä suomalaiset pohjalaisiksi.

Suomennoshistorian alkuvaiheessa Vårt land -laulusta julkaistiin myös kaksi kalevalamittaista käännöstä. Ensimmäinen niistä ilmestyi 28.1.1853 Suomettaressa, jonka etusivulla oli päiväyksen alla sananlasku *Muu maa mustikka, oma maa mansikka*, kuin muistumana laulun ensimmäisestä suomenkielisestä versiosta.¹¹ Nimettömänä ilmestyneen *Runon* (7) kirjoittajaksi on paljastunut **D. E. D. Europaeus** (1820–1884), kalevalamittaisen runolaulun suurkerääjä. Epäilemättä hän valitsi suomennoksensa mitan ja runolauluun viittaavan nimenkin tietoisesti.¹² Seuraavassa Europaeuksen kolmas säkeistö:

(7:3) Ei oo kaukana kotimme,
Maamme matkojen takana,
Sen me istumme sylissä,
Sen me käymme kainalossa;
Tuoll' owat omat kylämme,
Saaret, salmet ja salomme,
Joissa soipi Suomenkieli,
Laulu kaunoinen kajaapi,
Surut kultihin kuwaten,
Huolet werho'on hopea,
Toiwot tuottaen ihanat
Halut mielen hartahimmat.

Europaeuksen käyttämä *laulu*-sana voidaan tulkita tässä viittaukseksi suomenkieliseen runolauluun. Toisaalta sama merkitys oli myös sanalla *runo*, jolla osa Maamme-laulun suomentajista (2, 3, 4–6, 13, 16 ja 23) käänsi Runebergin Vårt land -runossa kolmesti esiintyvän *sång*-sanan, varsinkin 11. säkeistössä.¹³

Runolaulun periaatteiden mukaan mita siis oli trokeeta, alkusointu ja toisto yleistä, neljä erimittaista säkeistöä eivät noudattaneet alkutekstin rakennetta eikä loppusointuja käytetty. Kolmannen säkeistön yhtä esiintymää (*tuoll'*) lukuun ottamatta Runebergin lokaaliadverbien vastineet puuttuvat, samoin sodat ja halla, säkeistöjen 4–6 sisältö. Muut keskeiset kohdat toistavat kuitenkin lähtötekstin sisältöä, minkä lisäksi mukana on toisten suomennosten tapaan runsaasti monikon 1. persoonan possessiivimuotoja (mm. *asuinmaamme, asuntomaamme, kotimme, kylämme, maamme, salomme* ja *Iki-Suomemme*; yhteensä 14 esiintymää).

Runebergin tekstin rakenteellista ja sisällöllistä hahmoa lähempänä oli pohjoispohjalaisen kapteeniluutnantti **Albin Stjerncreutzin** (1808–1862)¹⁴ kalevalamittainen suo-

¹¹ Sama sananlasku oli mottona myös Samuli Kustaa Berghin seuraavana vuonna ilmestyneessä runossa *Oma maa* (Maamiehen Ystävä 23 /1854).

¹² Suomennos ilmestyi vuonna 1854 *Suomenmaamme laulu* -nimisenä Europaeuksen toimittamassa kokoelmassa Karjalan Kevätkäköinen. Europaeuksen kalevalamittainen runokokoelma Pieni Runon-seppä oli ilmestynyt jo vuonna 1847; Lönnrotin tapaan tekijä ehkä toivoi suomalaisen taiderunon omaksuvan kalevalamitan.

¹³ 1800-luvun sanakirjoissa *runo* käännettiin esim. sanoilla *runa, sång* ja *fornsång*, joilla viitattiin laulettuun (muinais)runoon, sekä sanalla *qvåde*, joka oli myös yksi *laulu*-sanan vastineista. Huom. lisäksi Lönnrotin sanakirjan (1930) *runoilti(j)a*, jonka ensimmäisenä merkityksenä on 'runosångare'.

¹⁴ Ivar Johan Albin Stjerncreutz, josta myöhemmin tuli everstiluutnantti ja majakkalaitoksen ylitirehtöörin apulainen, laati ensimmäisen suomenkielisen merisanakirjan. Hän oli Runebergin nuoruuden tuttavja ja lähettikin tälle kirjeitse suomennoksesta kaksi eri versiota. (Grotenfelt 1904: 229; Hultin 1930: 13.)

mennos *Maamme* (8), joka painettiin samana vuonna 1853 arkkiveisuna Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa. Se oli itse asiassa huolellisesti laadittu välimuoto: mitta oli trokeeta ja loppusointuja oli vältetty, mutta toisaalta runo jakautui yhteentoista 8-säkeiseen säkeistöön, jotka sisällöltään vastasivat varsin tarkasti lähtötekstiä. Monikon 1. persoonan suffiksirakenteitakin Stjerncreutzin suomennoksessa on peräti 18 esiintymää ja *täällä-* tai *tässä-*muotoja 11, kaikki omilla paikoillaan runon kokonaisrakenteessa. Vertailtavaksi Runebergin runon vastaaviin kohtiin esitettäköön Stjerncreutzin suomennoksesta 1. ja 8. säkeistö:

- (8:1) Suomen maa, sana suloinen,
Nimi kallis, kauas kaiku,
Järky järvien ylitse,
Kumahtelee kukkuloilla!
Ei ole rantaa rakkahimpaa,
Suloisempaa suotu vielä,
Kuin on pohjainen kotomme,
Isänmaamme ihanainen.
- (8:8) Tässä, tässä syntymaamme
On nyt eessä silmiemme,
Muuttumatta mielessämme;
Kätämme ojentelemme,
Riemu rinnas' näyttelemme
Maata, rantoja, meriä,
Lausuen sanoilla näillä:
Kas! tuop' on maa, kotoinen maamme!

1850-luvulla *Vårt land* -laulua suomensi Lémanin ja Stjerncreutzin lisäksi kolmaskin pohjoispuhjalainen. Hän oli Oulussa pappina toiminut kirjailija, suomentaja ja toimittaja **Johan Bäckwall** (1817–1883), joka suomennoksessaan noudatteli Schröderin, Kiljanderin ja Lémanin tavoin alkutekstin rakennetta ja sisältöä tukeutumatta muiden suomentajien työhön. Hänen *Maamme*-laulusensa (9) ilmestyi vuonna 1857 Oulun *Wiikko-Sanomissa*, vuonna 1860 *Topeliuksen Luonnon-kirjassa* ja vuonna 1894 arkkiveisukokoelmassa *Kaksi kaunista laulua*. Bäckwall olikin Oulun *Wiikko-Sanomien* toimittaja ja sekä *Topeliuksen Maamme* kirjan että *Luonnon-kirjan* suomentaja. Esimerkkeinä 6. ja 7. säkeistö, joista erottuu myös tekijän kotiseudun kielenpiirteitä:

- (9:6) Weri sen kansan wuotanut
On täällä eestämme,
Se tääll' iloss' on riemunnut
Ja haikiasti huokaillut;
Se kantoi ennen kuormaamme,
Kuin tääll' olimma me.
- (9:7) On täällä meille kaikille
Suloa suotuna;
Jos onnemmekin waihdelle,
On syntymaa, sen saimma me,
Se kallihimpi kaikkia,
Parempi kultia.

Arkistojen kätköihin jäivät sen sijaan pitkäksi aikaa Turun romantikkoihin kuuluneen runoilija ja pappi **Abraham Poppiuksen** (1793–1866) kaksi nimetöntä suomennosversiota (10 ja 11), joiden V. Tarkiainen (1930) arvioi olevan peräisin 1850-luvulta. Poppiuksen käsikirjoitukseensa liittämän huomautuksen »Haamuileva laulua: Vårt land, vårt land & c.» Tarkiainen arvelee tarkoittaneen sitä, ettei tekijä pyrkinyt suomennoksessa sanatarkkaan vastaavuuteen vaan tavoittamaan pikemminkin alkutekstin tunnelmaa harvempien kielikuvien, täyteläisten sointujen ja nuhteettoman poljennon avulla.¹⁵ Esimerkkinä runon kolmas säkeistö:

(10:3) Me rakastamme valoja
 Tain oman taivahaan.
 Me ihailemme ahoja,
 Ja koskiloita, saloja
 Ja laulujakin kotimaan,
 Joist' helty mieli vaan.

Tarkiaisen luonnehdinta Poppiuksen työtavasta sopii kuvaamaan Maamme-laulun 1840- ja 1850-lukujen suomentajia yleensäkin. Yksikään heistä ei rakentanut käännöstään edeltäjiensä työlle, vaan kaikki työskentelivät suoraan Runebergin alkutekstin pohjalta. Varhaisimmat suomennokset olivat runoilijoiden itsenäisiä luomuksia ja edustivat kukin tavallaan tekijänsä näkemystä Vårt land -runon keskeisestä sanomasta, jota valittu suomenkielinen muoto- ja merkitysrakenne pyrki välittämään.

VAKIINTUMISEN AIKA

1860-luvulta lähtien Maamme-laulun käännösversiot alkoivat yhdenmukaistua enemmän. Ne rakentuivat Runebergin alkutekstin lisäksi myös toistensa pohjalle ja vaihtoehdoiksi, samalla kun laulu vakiintui yhä selvemmin kansallislaulun tehtäviin. Ainoa poikkeus oli oikeastaan tuntemattoman tekijän laatima lyhyt suomennos: kolmisäkeistöinen arkkiveisu *Maamme* (14). Sen säkeistöt noudattivat alkuperäistekstin mittaa ja säerakennetta ja toivat esiin myös sen keskeisen sisällön omistus- ja paikanilmausrakenteita myöten. Monien arkkiveisujen tapaan se oli ladottu ilman säejakoa:

- (14) 1 Oi Suomi, armas syntymaa, soi sana suloinen, ei kullaista oo kukkulaa, ei laaksoa, ei lampia, niin suloista kuin pohjoinen, on *maamme* kotoinen.
- 2 *Täss'* miekoilla ja auroilla isät on taistelleet, *täss'* onnen waiwans' waiheilla, ja itkun, riemuns ajoilla, on sydämmensä tykkineet, ja kaikki kantaneet.
- 3 Ja jos me waikka wietäisiin, jos maihin kaukaisiin, asumihin suloisiin, ja kaikkein kyynelettömiin, ois *Suomeheemme* suotuisaan, *halumme* kulkemaan.

¹⁵ Nuhteettomalla poljennolla Tarkiainen lienee viitannut siihen, että Poppius vältti Schröderin tapaan jambista inversiota: yhtä lukuun ottamatta runon jokainen säe alkoi yksitavuisella sanalla, joten koronpolkua ei syntynyt. Silti hänen runossaan oli lähes täydelliset loppusoinnut, toisin kuin Schröderillä.

Runo ilmestyi vuosina 1869, 1874 ja 1877 kolmessa eri arkkiveisujulkaisussa.¹⁶ Hultin mielestä (1930: 14) niistä ensimmäisen eli Wäinämöisen Kantele -vihkon julkaisija O.H. Speitz voisi olla sen tekijäkin.

Muut 1860-luvulta lähtien ilmestyneet suomennokset seurasivat Runebergin runoa säkeistö säkeistöltä mukaillen ja parannellen samalla muiden kääntäjien tekemiä ratkaisuja. Yhteistä kaikille oli jo Schröderillä ja Poppiuksella ilmennyt pyrkimys välttää koronpolkua. Myös laulun nimi *Maamme* vakiintui. Suomennosprosessia alkoi käytännössä ohjata varsinkin Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoiden käännöstyö ja uusien painosten toimittaminen.

Vuonna 1865 runoilija **Aleksanteri Rahkonen** (1841–1877) julkaisi runokokoelmassaan Sääskiä Maamme-laulusta version (12), joka näyttää paikoitellen rakentuneen Kiljanderin varhaiselle suomennosversiolle. Toisaalta Rahkosen oma ääni kuului vuonna 1867 ensi kerran suomeksi ilmestyneiden Vänrikki Stoolin tarinoiden (13) johdannoksi sijoitetusta Maamme-laulusta. Hän kuului »viiteen vänrikkiin», Vänrikki Stoolin tarinoiden viisihenkiseen suomennostyöryhmään yhdessä neljän muun runoilijan, **B. F. Godenhjelm**in (1840–1912), **Julius Krohn**in (1835–1888), **K. A. Slöörin** eli Rantalan (1833–1905) ja **Anders Törneröosin** eli Tuokon (1835–1896) kanssa. Vänrikkien yhteiskäännöstä puolestaan muistuttaa monissa kohdin Ahlaisissa eläneen tilanomistajan ja kielenuudistajan **Edvin Avellanin** (1830–1912) 1860-luvun lopulla tekemä suomennos (15), joka julkaistiin Satakunta-lehdessä vuonna 1873.

Vänrikki Stoolin tarinoiden kääntäjien ryhmätyö jatkui seuraavalle vuosisadalle asti, kun loppuvihkojen toimittamiseen tuli lisävoimia (ks. Tarkiainen 1904). Suomentaja **Paavo Cajander** (1846–1913), jonka nimiin Maamme-laulun »virallinen» versio on usein liitetty, paranteli käännöstä Vänrikki Stoolin tarinoiden uusissa painoksissa ainakin vuonna 1889 (versio 16). Runoilijat **Eino Leino** (1878–1926) ja **Otto Manninen** (1872–1950) taas ryhtyivät vuonna 1903 uudistamaan Cajanderin suomennosta Vänrikki Stoolin tarinoista. Leino julkaisi Maamme-laulun versionsa (17) vuonna 1904 mutta jätti Vänrikki Stoolin tarinoiden uudistushankkeen loppuun viemisen Manniselle, jonka suomennos (18) ilmestyikin 1909 (ks. Peltonen 1968: 723–724).¹⁷ Oman muutos- ja sovitte-luehdotuksensa (19) teki Suomen Sotilas -lehdessä 1920 Viipurin kaupunginkirjaston hoitaja, runoilija **Valter Juvelius** eli Juva (1865–1922). Manninen uudisti vänrikkien suomennosta vielä uudelleen vuosina 1940 ja 1948 (versiot 20 ja 21) ja hyödynsi siinä yhteydessä Juvankin työtä. Tuoreimpien Vänrikki Stoolin tarinoiden suomennosten yhteydessä on 2000-luvullakin ilmestynyt kaksi uutta Maamme-laulua: **Teivas Oksalan** (22) ja **Juhani Lindholm**in (23) käännökset.

Esimerkkeinä tämän kauden suomennosten yhtenäisestä linjasta seuraavassa Rahkosen (12) ja Lindholm

¹⁶ 1) *Wäinämöisen Kantele, sisältävä 26 laulua*. Arkkijulkaisu. Turku 1869, O.H. Speitz. 2) *Kaikista ihanimmat Rakkauten laulut*. Arkkiveisukokoelma. Tampere 1874. 3) *Seitsemän uutta ja kaunista laulua*. Arkkiveisukokoelma. Helsingissä, painettu A. A. Lindforsin luona w. 1877.

¹⁷ Kiitän Juhani Lindholmia siitä, että hän kiinnitti huomioni Leinon versioon, jonka olemassaolosta en tiennyt.

- (12:1) Oi maamme, maamme, isänmaa,
 Soi sana kallis sa!
 Ei laaksoa, ei kumpuraa,
 Ei rantaa löydy rakkaampaa,
 kun meidän maamme, Pohjola,
 Isiimme onnела.
- (12:11) Sun kerran kukkanuppusi
 On käyvä kukkihin;
 Kas, lemmestämme nousewi
 Sun loistos, riemus, toiwosi,
 Ja vielä kerran korkeemmin
 Soi maamme laulukin.
- (23:1) Oi maamme, maamme, synnyinmaa
 soi, sana kaunoinen!
 Ei taivaan alla kukkulaa,
 ei laaksoa, ei rantaakaan
 niin armasta kuin pohjoinen
 maa on tää isien.
- (23:11) Sun kukkasi, nyt ummullaan,
 pian kypsy, aukeaa,
 ja rakkautemme valollaan
 sun toivos, riemus hehkuun saa,
 ja vielä laulus voimissaan
 soi kerran, synnyinmaa.

MUUNNELMIA JA VASTARUNOJA

Maamme-laulun suomenkielisen muodon vähittäinen vakiintuminen nosti samalla sen ideologista statusta suomalaisten kansallislauluna. Alkuteksti ja sen suomennokset innostivat monia myös vapaampiin muunnoksiin ja vastarunoihin, joita alkoi ilmestyä lähes yhtä varhain kuin suomennoksiakin. Käännösten ja muunnosten välinen raja on tietenkin veteen piirretty: tässä olen erottanut muunnelmia omaksi ryhmäkseen lähinnä rakenteellisten ominaisuuksiensa ja alkutekstille vieraiden teemojensa vuoksi. Usein muunnelmaversiot olivat reaktioita tai tietoisia kannanottoja Runebergin tekstiin ja sen edustamaan maailmankuvaan. 1800-luvun lehdistö, arkkiveisukokoelmat ja arkistot sisältävät suuren määrän runoja, jotka ovat saaneet vaikutteita Maamme-laulun aiheista, merkityksistä, mitasta, sävelmästä tai muista rakenteista. Liitteessä on niistä kymmenisen useimmin mainittua esimerkkiä (ks. Grotenfelt 1904: 222–232; Mähönen 1923; Alhoniemi 1969: 120–121; Tarkiainen 1930; Wrede ym. 1983), numerot 24–34 vuosilta 1852–1927. Esittelen niistä lähemmin vain muutamaa.

Vanhin muunnelmista oli Suomettaressa ilmestynyt Tapio-lehden toimittajan, kirjainpää Fredrik Ahlqvistin (1829–1876) viisisäkeistöinen *Maamme Taivahassa* vuodelta 1852 (24).¹⁸ Se on Maamme-laulun uskonnollinen vaihtoehto. Lokaalisina adverbeina siinä

¹⁸ Runo ei perustunut suoraan Runebergiin, vaan Fredrik Gabriel Hedbergin ruotsiksi tekemään Runebergin laulun hengelliseen vastineeseen *Wårt land (O land, du sälla andars land)*. (Tarkiainen 1930: 342; Suokunna

käytetään sanoja *siellä* ja *tuolla*, jotka viittaavat laulajan kaukaiseen tulevaan kotimaahan taivaan valtakunnassa (ks. alla olevaa 1. säkeistöä). Runomitta ja monikon 1. persoonan muodot tuovat samalla mieleen alkutekstin. Lisäksi viimeisestä, viidennestä säkeistöstä on painovirheestään (*heilimäki*)¹⁹ lähtien suora yhteys Kiljanderin suomennoksen 11. säkeistöön:

(24:1) O maamme *tuolla*, autuun maa,
Joss' asuu Jumala!
Tuoll' ylempänä tähtiä,
Joss' ei oo muuttuwaisuutta,
Siell' ompi ilo kerran suur',
Siell' asuu Jesus juur'.

(24:5) Kuin *heilimäki* heittävä
On kerran kuorensa,
Samate meille näkyvä
On paratiisimme hyvä
Ja laulu silloin kaikuwa
Somemmin taiwaassa.

Vain mainintojen varaan on jätettävä moni runo, jonka inspiraation lähteenä Maamme-laulu toimi. Vuonna 1856 ilmestyi esimerkiksi sekä Suomettaressa että arkkina nimimerkki GT:n eli oululaisen lääkärin **Gustaf Toppeliuksen** (1786–1864) 23-säkeistöinen *Suomen laulu* (liitteessä numero 25). Mitaltaan ja säkeistörakenteeltaan se oli identtinen Maamme-laulun kanssa, ja alkupuolisko muistutti sitä paljon sisällöltäänkin. Loppua kohti yltyvä iloinen tahti ja runsaat puolisoinnut tuovat mieleen nykypäivän räppirunoilijat. Paljon kauemmaksi Maamme-laulusta jäävät Tapio-lehdessä vuonna 1863 julkaistut **Antti Hiltusen** 26-säkeistöinen *Luonnon ihailu* (30) ja **A. Kukkosen** *Syys-laulu* (31). Edellinen mukailee pikemminkin A. Oksasen *Savolaisen laulua* (26) ja antaa myös siihen liittyvän sävelmän lauluohjeeksi;²⁰ jälkimmäisen viisisäkeisiä säkeistöjä olisi vaikea esittää Paciuksen sävelmällä, vaikka sellaiseen ratkaisuun viitataan tekstin ohessa Kiljanderin (3) alkusäkein.

Kiinnostavia ja paljon tutkittuja Maamme-laulun inspiroimia runoja, joita on pidetty sen vastarunoinakin, ovat 1850-luvulla syntyneet A. Oksasen *Savolaisen laulu* (26) ja Aleksis Kiven *Maamme* eli *Suomenmaa* (27 ja 28).²¹ **A. Oksanen** eli August Ahlqvist (1826–1889) kirjoitti laulunsa poliittisesti kireässä tilanteessa Savo-karjalaisen osakunnan eroajisjuhlassa 1852, kun osakunnat oli päätetty keisarin vahvistuksella lakkauttaa.²² Myös Savolaisen laulu on jambia, siinä on 11 säkeistöä, ja loppusointukaavaltaan (abaab) ja mitaltaankin (43443)

1982: 18–19.) — Fredrik Ahlqvist oli August Ahlqvistin velipuoli.

¹⁹ Ks. Kiljanderin ensimmäistä versiota (3) s. 91. Vuonna 1851 painetussa monikielisessä nuottipainoksessa Kiljanderin *heilimäsi* oli vaihtunut muodoksi *heilimäsi*.

²⁰ Vieläkin kauempana on P. Alhoniemen (1969: 120) mainitsema Oulun Wiikko-Sanomissa 1859 ilmestynyt nimimerkki W-e W-nn:n Laulu, jonka lauluohjeessa viitataan Savolaisen laulun ensimmäiseen säkeeseen ja jonka kolmen säkeistön loppusäkeissä on lainausmerkein varustettuna sitaatti siitä: *sä »armas, kallis» maa!*

²¹ Maamme-lauluun ovat Savolaisen laulua vertailleet esim. Tarkiainen (1922: 137–148) ja Lehtonen (1928: 484) ja Kiven Suomenmaata mm. Saarimaa (1925: 113–117), Lehtonen (1928: 395–429), Viljanen (1953: 38–47), Klinge (1982) ja viimeksi Nummi 2007.

²² Runo julkaistiin Suomettaressa 1854. Sen ruotsinkielinen versio *Savolaxarens sång* ilmestyi jo aiemmin samana vuonna Kuopio Tidningissä.

se muistuttaa Maamme-laulua. Säkeistöt ovat kuitenkin vain viisisäkeisiä, ja lauletaessa käytetään Karl Collanin sävelmää. Säkeistöissä 7 ja 9 esiintyvät Savolaisen laulun kaikki kolme monikon 1. persoonan omistusrakennetta asettuvat muodoltaan kontrastiin Maamme-laulun suomennosversioissa esiintyvien rakenteiden kanssa: persoonan ilmaisee niissä pronomini *meidän* eikä possessiivisuffiksi *-mme*. Laulun ainoa *tässä*-rakenne säkeistöissä 10 puolestaan kontrastoituu mutta samalla myös yhtyy sisällöltään Maamme-lauluun: *tässä* taisteli nimenomaan *Savon joukko — Suomenmaan* edestä.

- (26:7) Monesti pelto kultainen
Sinulla kellerti,
Kuin meidän vaivan, viljehen
Kumohon löi vihoillinen
Ja poltti tuhkaksi.
- (26:9) Jos kielin voisi kertoa
Näkönsä vanhat puut
Ja meidän vaarat virkkoa,
Ja meidän laaksot lausua,
Sanella salmensuut;
- (26:10) Niin niistäpä useampi
Hyv' ois todistamaan:
»Täss' Savon joukko tappeli,
Ja joka kynsi kylmeni
Edestä Suomenmaan!»

Aleksis Kiven (1834–1872) Valituissa teoksissa 1878 julkaistun *Suomenmaa*-runon taustalla on useita käsikirjoitusversioita, jotka löytyivät Kiven jäämistöstä. Ensimmäinen, nimetön versio (27a) oli kirjoitettu vuonna 1849 eli pian Maamme-laulun ilmestymisen jälkeen painetun sanakirjan kanteen Viljasen arvion mukaan noin vuonna 1857, nuorin versio nimeltä *Suomenmaa* (28) ehkä vuonna 1867 (Viljanen 1953: 443, 39); välissä oli kaksikin sitä muistuttavaa *Maamme*-nimistä käsikirjoitusta (27b; SKS:n Kirjallisuusarkisto, Kiven runoarkisto). Runossa on kahdeksan kuusisäkeistä säkeistöä, joiden mitta on jambia, säkeiden pituus ja tavarakenne sama kuin Runebergilla (434443), mutta siinä oli puolisoinnut salliva, muunteleva loppusointukuvio, jota viiteen vänrikkiin kuulunut Valittujen teosten toimittaja B. F. Godenhjelm tosin yritti korjailta ajan maun mukaiseksi.²³

Kiven runosta löytää tuttuja, Runebergin käyttämiä luontokuvia — tuhannet järvet ja tähtiyöt — ja niiden rinnalta samantapaisia suomenkieliseen kulttuuriin kotouttavia aiheita kuin Maamme-laulun ensimmäisessä suomennoksessa: säkeistöistä 2 ja 7 kanteleet ja paimentorven. Kiven elinaikana nämä olivat useimmille suomalaisille arkikäytöstä tuttuja soittimia, ja juuri siitä niiden kulttuurisen ja poliittisen merkityksen voima runossa nousikin. Paimentorven lisäksi säkeistöissä 7 esiintyy myös laulaja, laaksossa kulkeva impi:

- (28:2) Siel tuhansissa järvissä
Yön tähdet kimmeltää
Ja kanteleitten pauhina
Siel kaikuu ympär kallioid

²³ Ks. Lehtonen 1928: 407–408. Kiven runouden muotokielestä H. Laitinen 2002b.

Ja kultanummen hongat soi:
Se onpi Suomenmaa.

- (28:7) Tuon lehtimetsän kaikunaa
Mi autuus kuultella,
Kun valjetessa aamuisen
Siel pauhaa torvi paimenen,
Tai koska laulain laaksossa,
Käy impi iltana!

Nummi (2007: 23) näkee Suomenmaan 7. säkeistön arkadisena paimenidyllinä, intiimin ja eroottisen suhteen ilmauksena. Samalla Kiven immen voi tulkita Suomi-äidin rinnalle 1800-luvulla nousseen Suomi-neidon edustajaksi.²⁴ Neitsythahmo löytyy myös nimimerkki **Tuomisen** Tapio-lehteen Venäjältä vuonna 1862 lähettämästä *Suomenmaa*-runosta (29), johon Kiven tuolloin vielä julkaisematon runo ei ollut voinut vaikuttaa. Tuomisen 12-säkeistöinen versio erosi Maamme-laulusta säkeistörakenteeltaan; monien tuttujen virsien tavoin sen neljä nelinouslysta jambisäettä muodostivat yksinkertaisemman loppusointukuvion (aabb). Runon kahdeksas säkeistö toi esiin Väinämöisen ja kanteleen sekä immen, jolta on saatu kanteleeseen uudet kielet. Yhdeksännessä säkeistössä sana *kieli* sai toisen, selvemmin kielipoliittisen merkityksen.

- (29:8) Niin maamme on kuin huvittaa
Ja kansan elon virvoittaa.
Nyt kaikuu kannel Väinösen
Waan kielet uudet impisen.
- (29:9) Nyt kansa saapi mielellään
Jo lausuela kielellään
Ja valta-kielten rinnalla
Jo selitellä seikkojaan.

Maamme-laulun varsinaisista suomennoksista ei neitohahmoa löydy. *Äiti* sen sijaan esiintyi Aleksanteri Rahkosen version (12) kahdeksännessä säkeistössä sanan *fosterland* vastineena. Myös Gustaf Toppeliuksen 1850-luvulla ilmestyneessä muunnelmassa (25) *isänmaa* vertautui äitiin:

- Runeberg: Och säga: se det landet där / Vårt *fosterland* det är!
(12:8) Kas tuota maata, tuoss' on se / Se maa on *äitimme!*
- (25:23) Ah! ihana on *isänmaa*, / Ja kallis kaikilleen! / Kuin hellin *äiti* ainoaa./
Hän lapsiansa luonnistaa, / Ja jakaa onnen omilleen, / Kuin luoja
lapsilleen.

²⁴ Suomen ruumiillistumat ovat yleensä olleet naispuolisia. Suomi-äiti esiintyi jo Turun romantikoilla; sen ideologista merkitystä on luonnehdittu sisäpoliittiseksi. Ruotsin vallan aikainen Aura-neito, Äiti Svean tytär, jatkoi autonomian aikana elämänsä Suomi-neitona, jonka ulkopoliittinen painoarvo vahvistui vuosisadan loppua kohti. Sen ensiesiintymä oli mm. Suometar Ahlqvistin Sadussa (1859), ja se assosioitui äitihahmoa enemmän suomen kieleen. Ks. P. Alhoniemi 1969: 23–25, 46–47; Reitala 1983 ja Valenius 2004. – Huom. myös A. Oksasen laulun (26) Savotar.

Tuomisen runossa esiintyneen Väinämöisen, joka oli tullut Suomen niin sanottuun taideronouteen 1820-luvulla,²⁵ voi tavata vain Maamme-laulun muunnelmista. Varsinaisissa suomennoksissa sitä ei näy. Otto Mannisen 1940-luvun versioissa oli kyllä mukana *kantele* säkeissä *Maa tuhatjärvi kanteleon / vakuuden vanhan maa* (versio 20) ja *Maa tuhatjärvi, toukoma / työ, kuntos, kantelees* (versio 21). Kyse on juuri 10. säkeistöstä, johon Kivenkin 7. säkeistö rinnastuu ja jossa monet Maamme-laulun suomentajat käyttivät sanaa *runo* Runebergin *sång*-sanan vastineena (vrt. alav. 13). Mahdollisesti kanteleenkin tehtävänä oli siis herättää mielikuvia suomenkielisestä runolaulusta (ks. myös Nummi 2007).

Vuonna 1886 Kansanvalistusseuran kalenterissa ilmestyi kaksi nimimerkki **Sarion** runoa, seitsensäkeistöinen *Oi Suomi Synnyinmaa* (32) ja nelisäkeistöinen *Sorea Suomeni* (33), joiden nelinousuisissa jambisäkeistöissä oli kussakin kahdeksan säettä. Runebergin maisemakuvien rinnalle astuu tässäkin Suomen laulun ja soiton isä, Väinämöinen kanteleineen.

(32: 3) Tääll' Isä soiton, laulujen
Tuo wakaa, wanha Väinönen,
Myös kanteletta soitteli,
Wirtensä lauloi, wierteli.
Suomelle iki=lahjaksi
Hän kanteleensa lahjotti.
Oi koti laulun, soitannon
Sun laulus aina soikohon!

(33: 1) Oi Suomen maa! Isien maa!
Oi armas, kaunis Pohjola!
Miss' omppi maata kauniimpaa,
Maat' armaampaa ja kalliimpaa!
Kuin omppi Suomi nieminen,
Maa alla Pohjantähtösen,
Maa tuhansien järvien,
Maa Väinön soiton, laulujen.

Maamme-laulun konkreettiseksi kielipoliittiseksi vaihtoehdoksi nousi 1920-luvulla **V. A. Koskenniemen** (1885–1962) vuonna 1927 laatima Turun suomenkielisen yliopiston juhkakantaatti *Isänmaani kasvot* (34), jota ylioppilaskunta myöhemmin ehdotti kansallislauluksi (ks. Wrede 1988: 54; Salmenhaara 1998a: 46).

Maamme-laulun muunnokset sisälsivät monia Vårt land -runon ja sen suomennosten esittämiä luontokuvia. Kansallisen ideologian käyttöön sopivia myyttisiä aiheita ne lienevät omaksuneet enemmän aikansa taideronoudesta kuin runolaulusta. Muunnelmien säkeistö rakenne ja mitta ei useinkaan vastannut Vårt land -laulua, mutta ei niissä kalevalamittaakaan käytetty. Kalevalamittaisista suomennoksista (7 ja 8) Väinämöinen-, kantele- ja impi-teemat sen sijaan puuttuivat kokonaan.

Toisin kuin muunnelmia, suomennoksia yhdisti pyrkimys jäljitellä Runebergin laulun rakennetta, jossa maan kauneuteen ja historiaan osoittavia indeksisiä paikanimauksia (*här*) ympäröi persoonaviittausten (*vår*) joukko osoittamassa laulajien suhdetta maahansa. Pohdin lopuksi niiden valossa sitä, miten suomenkieliset Maamme-laulut rakensivat kuvausta kotiseudusta ja isänmaasta ja samalla paikallisen ja kansallisen identiteetin kokemusta.

²⁵ Ks. P. Alhoniemi 1969: 56–57. Aiheesta myös Wrede 1999, Grünthal 1999 ja Nummi 2007.

JALKOJEN ALLA JA SILMIEN EDESSÄ: FOSTERLANDET

Ruotsin ilmauksella *här* on suomessa kaksi vastinetta, demonstratiiviset paikanilmaukset *tässä* ja *täällä*, joista edellinen liittyy sisäpaikallissijaisena demonstratiivipronominin paradigmaan, jälkimmäinen on yksiselitteisemmin proadverbi. Maamme-laulun versioissa käytetään molempia vaihtoehtoja. Niiden perusteella suomennoksista muodostuu neljä erilaista ryhmää. Pienimmässä ryhmässä ovat Lémanin ja Europauksen kauimpana lähtötekstistä olevat versiot (6 ja 7), joista *här*-keskusta puuttuu kokonaan. Kolme suomentajaa (4–5, 9 ja 23; Léman, Bäckwall ja Lindholm) käyttää *här*-sanana vastineena sanaa *täällä*. Kuudessa Maamme-laulussa *här* sen sijaan käännetään pelkästään sanalla *tässä*; ryhmään kuuluu monia keskeisiä suomennosversioita Schröderistä Manniseen saakka (2, 3, 12–14, 21). Suurin ryhmä, kymmenen suomentajaa (8, 10–11, 15–20, 22), joista pääosa kuuluu Värikki Soolin tarinoiden tekijöihin, käyttää molempia vaihtoehtoja. Niissä hyödynnetään suomeen kiteytyntä merkityseroa, jolle ei ruotsinkielisissä alkutekstissä ole suoraa vastinetta.

Täällä ja *tässä* ilmaisevat molemmat spatiaalisina paikkaa tai tilaa, jossa puhujan — Maamme-laulussa laulajien eli *meidän* — implikoidaan olevan ja jossa mahdollisesti kuulijakin on. Vähän yksinkertaistaen niiden eroksi voi sanoa, että *täällä* ilmaisee laajempaa, etäisempää ja taka-alaisempaa aluetta kuin *tässä*, joka sen sijaan tarkoittaa lähempänä, etualalla olevaa, pistemäisempää, helpommin erottuvaa paikkaa. Samalla tavoin eroavat toisistaan myös *tuossa* ja *tuolla*, joiden yhteisenä tehtävänä on ilmaista paikkaa, jossa puhuja ja kuulija eivät ole. (Ks. Laury 1996: 83; ISK 2004: 711–712, 1363–67; Etelämäki 2006a: 155–160; 2006b; Larjavaara 2007: 319–347.) Lauryn (mt.) mukaan adverbi *täällä* hahmottuu helpommin taustaksi, kun taas sisäpaikallissijainen *tässä* käsitteistää taustasta erottuvan kuvion. Seuraavia Stjerncreutzin (8) säkeitä voi tältäkin pohjalta verrata toisiinsa:

- (8:4) *Täällä* auroin taisteltihin, / *Täällä* miekoin melskattihin, / *Täällä* sydän Suomen kansan / Kuormat kantoi raskahimmat.
- (8:6) *Juuri* *tässä*, *tällä paikoin* / Wuos' hän eestämme werensä / Päätti päivänsä iloiset.

Tässä (*juuri* *tässä*) nostaa esiin erityisesti sen historiallisen tapahtumapaikan, jolla puhuja itse seisoo. Performatiivin voima välittyy kyllä sensitiiviselle lukijalle muutenkin. Ruotsalainen Horace Engdahl on kuvannut Runebergin syntymän 200-vuotisjuhlassa pitämässään puheessa (2004: 14–16) dramaattisesti kokemustaan Vårt land -laulun lukemisesta. Vieraan silmin runon voi lukea latteana tai liioittelevana, hän totesi. Mutta jos sanoihin *här... här!* samastuu, ajatus kansakunnasta muuttuu konkreettiseksi, ruumiilliseksi kokemukseksi:

...då återförs man till det första ögonblick då den sorts gemenskap vi kallar en nation blev fattbar för människor. När jag som läsare verkligen tar och äter detta »här», som i sig är ingenting och allt, får jag del av tårar som fastän de kommer ur mina ögon inte är mina utan är fädernas och mödrarnas i ett avlögset land bortom år och sekler.

Kaikkein useimmin taustaksi hahmottuva *täällä* on Vårt land -laulun suomennoksissa valittu seitsemänteen säkeistöön, jonka laulajat ylistävät omaa elämäänsä kotiseudulla. Sanaa *tässä* taas käytetään ylivoimaisesti eniten kahdeksannen säkeistön alussa, jossa isien tallaama maa profiloituu aistien ja lopulta sanojenkin kautta laulajien omaksi isänmaaksi. Kahdeksannessa säkeistössä *här*-sanan rinnalle nousee myös sana *där*, jonka lähes kaikki suomentajat kääntävät sanalla *tuossa*. *Tässä* se on, jalkojen alla – ja *tuossa*, silmien edessä: *fosterlandet*. Kiljanderin (3) ja Poppiuksen (10) sanoin:

(3:8) Ja tässä, tässä on se maa,
On eessä silmämme.
Kätämme woimme suorittaa
Ja näyttäin järwein rantoja
Sanoa: *tuossa tuo*, kas se
On maa isiemme!

(10:8) Ja tässä, näätä etelään
Tuon meren ranniston!
Ja *tuonne*, jotka *tuolla* nään,
Kust otava on päällä pääns;
Se kaikki alla katsannon
Se kotimaamme on.

Larjavaara (2007: 339) on kuvannut *tämä*-pronominin prototyyppistä merkitystä manuaalisena kosketussuhteena ja *tuo*-pronominia vastaavasti osoittavana: *tämä* on niin sanotusti puhujan käsissä, *tuo* hänen silmissään. Samaan tapaan voisi luonnehtia proadverbien *tässä* ja *täällä* tehtäviä,²⁶ joskin *tässä*-sanan merkityksessä »pedaalinen» kosketus, jalan yhteys maan pintaan, on yhtä olennainen kuin manuaalinen. Etelämäen analyysin mukaan (2006a: 99) sekä demonstratiivit *tuo* että *tämä* (ja *tuossa*, *tuolla* – *tässä*, *täällä*) ovat osoittavia: erona on se, että *tämä* sen lisäksi myös esittelee tarkoitteen tulkinnan.

Demonstratiivit eivät siis ole merkitykseltään pelkästään spatiaalisia. Maamme-laulun rakenteelliseen leikkauspisteeseen sijoittuva kahdeksas säkeistö kuvaa sitä käänteentekevää hetkeä, jona ensimmäisen säkeistön *isien* viljelemä ja asuttama *maa*, *våra fäders jord*, käsitteistyy laulajan omaksi *synnyinmaaksi*. Riippuen lukijan kontekstista säkeistön voi tietysti tulkita toisinkin. Nummi (2007) on pitänyt sitä osoituksena Runebergin julkisesta, ohjelmallisesta ja deklamoivasta isänmaallisuudesta ja nostanut sen vastakohtaksi Aleksis Kiven Suomenmaa-runon (28) arkadisen ja intiimin isänmaa-idyllin, josta käsien ojentelu ja poliittinen retoriikka puuttuvat.

Kiven runo asettuisi tämän mukaan Maamme-laulun kritiikiksi. Nummi perustelee (mts. 18) ajatusta satiirisella kohtauksella Eino Leinon Tuomas Vitikka -romaanista, joka sijoittuu routavuosiin — toisin sanoen 50 vuotta Maamme-laulun syntyä myöhemmästä ideologisesta perpektiivistä.²⁷ Mutta itse asiassa Runebergin runoon ei sisälly Leinon romaanin tapaista kuvausta isänmaanystävien performanssista. Se esittää laula-

²⁶ Muutamat Maamme-laulun kääntäjät käyttävät 8. säkeistössä demonstratiivipronomineja ei-paikallissijoissa. Léman (4:8): *Tämä* maa on soma maamme, / kun silmäs katselee; Bäckwall (9:8): *Sanoin: näettehän nyt sen, / tuon maamme herttaisen.*

²⁷ Nummen tulkinta lähtee ehkä kauempaakin laulun tulevaisuudesta; sitä inspiroi myös Lehtosen (1928: 395–429) pohdinta.

jien tajuttavaksi pelkän mahdollisuuden: *vi kunna sträcka ut vår hand... och visa... och säga...* Sitä paitsi Kivenkin runon kuudennessa säkeistössä toteutuu Runebergin kahdeksatta säkeistöä vastaava tilanne. Runon puhuja toteaa sotien ja hallavuosien kuvauksen jälkeen puhehetkellä (*nyt*) vallitsevan yhteisen suhteen maahan (*on meidän ainiaan*). Sitten runo jatkuu osoittamisen aktina, jota tähän tehtävään erikoistuneet demonstratiivit *tuo* ja *tuossa* ilmaisevat (Larjavaara 2007; Etelämäki 2006a; vrt. myös äsken lainattuun Poppiuksen versioon 10:8):

(28:6) *Nyt ihanainen, kallis maa
On meidän ainiaan;
Tuos aaltoileva peltomme,
Tuos viherjäinen niittumme,
Tuos metsiemme jylhä yö
Ja meriemme vyö!*

Klinge (1982) on puolestaan korostanut Maamme-laulun maisema-isänmaallisuutta ja epähistoriallisuutta Vänrikki Stoolin muihin runoihin verrattuna. Aivan päinvastoin kuin Nummi hän katsoo sen kuvaavan rauhaisaa arkadista ihannemaisemaa, jonka etuja taka-alalla näkyy tyytyväisinä ahkeroivia ihmisiä. Tällaiseen tulkintaan päästäkseen Klinge joutuu kuitenkin sivuuttamaan merkityksettöminä esi-isien sota- ja nälkävuosia käsittelevät säkeistöt 4–7. Hän perustelee näkemystään sillä, etteivät ne alkuaan kuuluneet Vårt land -runon käsikirjoitukseen, vaan tulivat siihen vasta Vänrikki Stoolin tarinoiden kontekstissa. Runeberg alkoi kuitenkin suunnitella Vänrikin tarinoita jo vuoden 1846 alussa, sinä vuonna jona Vårt land -laulukin vähitellen syntyi. Olisi kohtuutonta pitää turhina niitä säkeistöjä, jotka Maamme-laulun kirjoittamisen ensi kuukausina tulivat mukaan sen kokonaisrakenteeseen pohjustamaan kahdeksansassa säkeistössä lopullisesti hahmottuvaa yhteisen synnyinmaan kokemusta.²⁸

Eri aikojen ja kirjoittajien »isänmaallisuuden» tai »isänmaa-käsitteen» suhde *synnyinmaa* tai *isänmaa*-sanoihin sekä niiden käänkösvastineisiin ja merkityksiin on monitahoinen kysymys, joka on tuottanut myös paljon väärinkäsityksiä.²⁹ Yhdyssanan *isänmaa* vastinetta *fädernesland* ei esimerkiksi Runebergin tekstissä ole ollenkaan. Ensimmäisen säkeistön lopussa esiintyvä *våra fäders jord* suomennettiin yleensä sananmukaisesti lausekkeilla *isäni ~ isiimme ~ isäimme ~ isiemme ~ isien maa*; mitan vaatiessa käytettiin joskus käänteistäkin muotoa *maa (kallis, armas) isien*, joka saattoi samoista syistä toimia myös 8. säkeistön loppusäkeessä sanan *fosterland* vastineena. Sanaliitossa oli kysymys lähinnä esi-isien viljelysmaasta (*jord*), mullasta, maaperästä jalkojen alla. Tuollaisesta lähtökohdasta *isänmaa* lienee aikanaan vakiintunutkin kieleen: kehitys yhdyssanaksi on yleensä osoitus sanojen yhtymän kiteytyneisyydestä ja merkityksen erikoistumisesta (ks.

²⁸ Laulun ensimmäisessä käsikirjoitusliuskassa, joka sisälsi myös muiden runojen säkokeiluja, olivat mukana vain säkeistöt 1–3 ja 7–11. Toisessa käsikirjoituksessa olivat sen sijaan jo kaikki säkeistöt: paperin toisella puolella 1.–6., toisella 7.–11. säkeistö. Se on sama versio, joka julkaistiin 13.4.1847 Fosterländska Albumissa. Kolmaskin käsikirjoitus, jonka kopio julkaistiin 2.1.1847 Borgå Tidningissä, sisälsi kaikki 11 säkeistöä. Ks. Wrede ym. 1983: 13–14, 20, 35–39.

²⁹ Ei ihme, ettei sanan *isänmaa* käsitteellistä sisältöä tutkita Hyvärisen, Kurunmäen, Palosen, Pulkkisen ja Steniuksen (2003) poliittisten käsitteiden historiassa.

ISK 2004: 390). Maamme-laulun suomentamisen aikoihin *isänmaa* oli kuitenkin tuttu sana, joka viittasi Suomeen jo monissa konteksteissa.³⁰

Fosterland viittaa sananmukaisesti 'kasvamisen maahan', paikkaan, jossa ihminen kasvaa tai kasvatetaan. Tätä vastaavaa sanaa ei suomessa oikeastaan ole, mutta ruotsin kielen tutkijat pitävät sen ensisijaisena käännösvastineena suomen sanaa *synnyinmaa*.³¹ Yksi tapa tutkia kysymystä käytännössä tarkemmin olisi katsoa, miten *fosterland* eri teksteissä suomennettiin. Runebergin *Vårt land* -runossa se esiintyi säkeistössä 1, 7 ja 8, joissa sillä saattoi olla moniakkin eri vastineita. Yllä mainittu *isien maa* yms. sanaliitot toimivat muutaman kerran *vårt fosterland* -lausekkeenkin vastineina Maamme-laulun varhaisten versioiden ensi rivillä (1, 3, 4–6), ja hieman myöhemmin myös *isänmaa* oli pari kertaa käytössä samassa tehtävässä (ks. 12, 16). Usein sanan *fosterland* käännöksenä oli jokin syntymä- tai kotiseutuun viittaava muoto: esimerkiksi *kotomaa* (2), *asuinmaa* ~ *asuntomaa* (7), *kotimme* (7), *kotoinen maamme* (8), *syntymaa* (versioissa 8 ja 14), ja *kotimaa* (10, 11). Vasta Väinö Stoolin tarinoiden suomennostyön aikana sen vastineeksi kiinnittyi Maamme-laulussa nimenomaan sana *synnyinmaa* (13, 15, 17–23). *Vårt land* -laulun vuosisataisessa suomentamisprosessissa sanan *fosterland* suomenkielinen merkitys vakiintui siis tekstiin vähitellen.

Laulu *Vårt land* on joka tapauksessa rakennettu siten, että sen yksitoista säkeistöä esittävät merkityksenannon prosessin, jonka kuluessa sana *fosterland* saa säkeistö säkeistöltä sisältönsä. Sen tunnistamista ja tulkintaa ohjaa laulun keskiosassa *här*, suomen *tässä* tai *täällä*. Niiden analyysissa on mahdollista soveltaa Etelämäen (2006a) kuvausta *tämä*-pronominin referentiaalisesta avoimuudesta ja indeksisestä epäsymmetriasta. Referentiaalinen avoimuus merkitsee sitä, että *tässä* tai *täällä* -demonstratiivin tarkoite eli se paikka josta puhutaan — *maa*, *isien maa*, *synnyinmaa* jne. — on vasta keskustelijoiden tulkinnan ja tunnistamisen kohteena. Indeksisesti epäsymmetrisiä *tämä*, *tässä* ja *täällä* taas ovat siinä, että silloin kun ne lausutaan (tai lauletaan) ääneen, keskustelun osanottajilla ei vielä ole yhteistä taustaa niiden tarkoitteelle. *Tämä*-pronomini osoittaakin keskustelussa, että ymmärtääkseen puhujan tarkoituksen vastaanottajan tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, millaiseksi hän tarkoitteen lausumassa kuvaa. Samoin tekevät *tässä* ja *täällä* Maamme-laulussa. Vasta lausuma — säe, säkeistö, runo —, johon *tässä* tai *täällä* kuuluu, ilmaisee sen toiminnan, josta käsin tarkoitteena oleva paikka, alue tai abstraktimpikin olio voidaan yhteisesti tunnistaa. Toiminnan ilmaistessaan se myös saa sen aikaan, luo toiminnan. (Ks. Etelämäki 2006a: 197–202 ja 2006b.)

Maamme-laulussa rakentuvia tulkintoja *maastamme* voi miettiä tässäkin valossa. Mitä ominaisuuksia laulu esittelee paikasta, johon *täällä* tai *tässä* osoittavat? Millaista

³⁰ Kotuksen vanhan kirjasuomen aineiston kymmenkunnasta *isänmaa*-sanan esiintymästä yksikään ei viittaa Suomeen. Mannisen (2000: 81–83, 235–248) mukaan Daniel Juslenius käytti sanaa *patria* 1700-luvun alussa samastaen sen Suomeen. J. Krohn (1862: 3–4) on esittänyt jo 1400-luvulta ensimmäisen vastaavanlaisen esimerkin. Hän luettelee (mts. 136–138) 1700-luvulta runsaasti kirjallisuutta, jossa *patria nostra* tai *vårt fosterland* tarkoitti Suomea. Porthan viittasi lehdessään *Tidningarna Utgifne Af et Sällskap i Åbo* sanalla *fosterland* useimmiten Suomeen ja sanalla *fädernesland* Ruotsin valtakuntaan. Vuosikerrassa 1773 hän tosin viittasi jo Suomeenkin lausekkeella *vårt fädernesland* ja vuosikerrassa 1783 lausekkeella *vårt land*. (J. Krohn mp.)

³¹ *Fädernesland* taas on sanan *isänmaa* lähin vastine. Kiitän tiedosta ruotsin kielen emeritusprofessori Mirja Saarta. – Toisin Nummi 2007: 13–16. Esimerkiksi J. Krohn (1862) käytti kummastakin sanasta suomenkielistä vastinetta *kotimaa*. Ks. myös esim. Hahnssonin ym. (1899), Cannelinin (1904) ja Lönnrotin (1930) sanakirjoista sanat *fosterland*, *fosterländsk*, *fosterjord* ja *fädernesland*; *isänmaa*, *kotimaa*, *kotomaa*, *synnyinmaa*, *syntymämaa* ja *syntymaa*.

kotiseudun kuvaa tai patrioottista isänmaata ne rakentavat? Mitä ovat meidän aikanamme tai mitä olivat 1800-luvulla Maamme-laulussa toteutuvat diskurssit ja niihin liittyvät vuorovaikutukselliset toiminnot, joista käsin tunnistamme ja tulkitsemme ilmausten *maamme*, *synnyinmaa* tai *isänmaa* merkityksiä?

MEIDÄN MAA

Toinen ilmaus, joka näyttää paikannusohjeen tavoin tietä Runebergin laulun keskeisen teeman *land* tai *fosterland* merkitykseen, on monikon 1. persoonan possessiivipronomini *vår(t)*, suomen genetiivimuotoisen *me*-pronominin vastine. Kognitiivisesta näkökulmasta genetiivimääritettä on kuvattu siten, että juuri se nousee viitepisteensä ensin käsitteistäjän huomion kohteeksi. (Ks. Jaakola 2004: 34–54.) Se luo mentaalisen polun kohteeseensa, puheena olevaan *maahan*, jonka taustana tai kehyksenä se toimii. Kun viitepisteensä on referentiaalinen indeksi *meidän*, joka Runebergin laulun tapauksessa sisältää ainakin sen laulajat mutta usein myös sen vastaanottajat, sanan *land* tarkoite on sen kautta erityisen helposti saavutettavissa.

Syntaktisesti *vårt land* -lauseketta on suomen kielessä lähinnä rakenne *meidän maa*, jossa edussanalla on genetiivimuotoinen tarkenne ja josta possessiivisuffiksi puuttuu. Se tunnettiin 1800-luvulla kirjoitetussakin kielessä. Maamme-laulun runomittaan se olisi sopinut yhtä hyvin kuin *maamme*-muotokin, vaikkapa säkeessä *Oi meidän maa, oi synnyinmaa*. Laulun eri versioissa tällaista lauseketta käytti kuitenkin vain Gustaf Toppelius:³²

(25:13) Wain jota rahwas rakastaa,
Se onkin arwossaan;
Ja meidän kallis kotimaa
Myös meille kauwas kangastaa,
Kuin muistinkukka kullassaan,
Jos minne mailmaan.

Kuten Maamme-laulusta kertova Suomettaren uutinen kirjoitukseni alussa omalla tavaltaan osoitti, *meidän maa* -rakenne oli kuitenkin runon ilmestymisaikoina usein käytössä suomalaisissa lehtiteksteissä. Seuraavassa on toinen esimerkki tuolta ajalta ja sitten pari vähän varhaisempaa; vastaavia rakenteita löytyy Mikael Agricolan teksteistäänkin:

Tällä *meidän maa* vielä ei tulisi paljon autetuxi, ja se olisi vielä kaukana siitäki keskuudesta mikä on Wenäjällä – –. (Suomen Julkisia Sanomia 12.5.1859)

Raha on *meidän maassa* sangen tiukassa tilassa ja löytyy myöskin sitä välikappaletta aivan vähän, ja on siitä syystä aivan vaikia ansaita; sillä viljat, särpimet ja muut tavarat ovat hyvin hoitavat eikä maksa vetopalkkaa, vaikka ne kaupungiin vedetään. (Oulun Wiikko-Sanomien 20.3.1829)

Miksi ei samankaltainen tapaus olisi mahdollinen *meidänkin maassa* ja *meidän kaupungissa*. (Turun Wiikko-Sanomien 2.6.1831)

³² Tarkoitan tässä vain lausekkeen *meidän maa* esiintymiä. Muita edussanoja sisältäviä vastaavanmuotoisia lausekkeita aineistossani on Oksasen Savolaisen laulusta jo mainittujen (27:7, 9) lisäksi kolme: Avellanin (15:3) *meidän jylhät kaikkunat*, Oksalan (23:1) (*maa*) *meidän isien* ja Koskenniemen (35:2) *meidän tie*.

Quitengin ombi henen Apunsa ninen tykene / iotca hende pelkeuet / Ette *meiden*
Maalla Cunnia asuis. (Agricola, Ps. 85:10)

Myös pronominitarkenteinen ja suffiksillinen *meidän maamme* -rakenne esiintyi Maamme-versioissa vain yhden kerran: Aleksanteri Rahkosella (12).³³ Sen puuttumista selittää ainakin osittain 1800-luvun alkupuolelta asti kirjakielestä »persoonapronominien liikkäyttöä» karsinut normi, jonka historiaa Strellman (2005) on selvittänyt.

(12:1) Ei laaksoa, ei kumpuraa, / Ei rantaa löydy rakkaampaa, / kun *meidän maamme*,
Pohjola, / Isiimme onnela.

Tyyppi *maamme*, *isänmaamme*, *synnyinmaamme* oli siis Vårt land -laulun suomenkielisissä versioissa melkein yksinomainen valinta. Samansuuntainen tendenssi vallitsi muissakin 1800-luvulla julkaistuissa teksteissä, mutta se ei ollut niissä yhtä itsestään selvä ratkaisu.³⁴ Kyse ei Maamme-laulun kohdalla ollut mitan vaatimuksista eikä siitäkään, että kaikki sen suomentajat olisivat yrittäneet erityisen tarkasti noudattaa suomen standardikielen kielioppia. Morfosyntaktiset normit olivat vielä jossain määrin kehitteillä, eivätkä kaikki kirjoittajat kuuluneet oppineeseen yläluokkaan. Siksi onkin hämmästyttävää, ettei kukaan heistä käyttänyt hyväkseen sitä merkityksenannon resurssia, jonka suomessa tarjosivat kaksi muodoltaan ja merkitykseltään erilaista rakennetta: *meidän maa* ja (*meidän maamme*). Maamme-laulun kannalta nuo vaihtoehdot ovat erityisen kiinnostavia siksi, että vaikka molemmissa rakenteissa käsitteistyksen kohteena olevan olion tai alueen (*maa*) viitepisteenä on sama persoona (*me*), ne edustavat kahta erilaista tapaa käsitteistää paikan ja persoonan välistä suhdetta. Siinä ne muistuttavat demonstratiiveja *täällä* ja *tässä*, joilla niin ikään on yksi yhteinen vastine ruotsin kielessä.³⁵

1800-luvun kielentutkijat olivat tietoisia kahdenlaisten omistusrakenteiden olemassaolosta, ja monet heistä kuvasivatkin ilmiötä. Merkityseroa käsitelti kieliopissaan jo Jaakko Juteini (Judén 1818: 107–108; kursivointi lisätty):

Som *meidä* och *teidä* äro verkeliga Substantiva samt kunna öfversattas med: *vårthem* och *edert hem*, ehuru de härstamma af Pronomen *meidän* och *teidän*, så får personaffixen vid deras Med-Substantiva aldrig bifogas, med mindre *meidän* och *teidän* stå som Pronomina. *Meidän isändä* har således en helt annan mening, än *meidän isändämme*.

Juteini erotti suomen kieliopissaan siis monikon 1. ja 2. persoonan pronominin genetiivimuodot *meidän* ja *teidän* substantiiveista *meidä* ja *teidä*: substantiivimääritteiden yhteydessä ei omistusliitettä tietenkään käytetä. Substantiivi *meidä* viittasi hänen mukaansa lähinnä kotiin ja siellä oleviin ihmisiin. Samaan tapaan esitteli myös Antero Warelius myöhemmin (1854: 114–115) Tyrvään murteen muotoja *meijä* ja *teijä*, joihin hämäläiset

³³ Lisäksi rakenne edustui Leinon suomennoksen säkeessä (17:6) *se kantoi meidän kuormamme* ja Kiven Suomenmaan säkeessä (28a:5) *Tuos onpi meidän huoneemme*.

³⁴ Viittaan tekeillä olevaan mon. 1. persoonan omistusrakenteita 1800-luvun teksteissä koskevaan tutkimukseeni, jonka alustavien laskelmien mukaan varhaisnykysuomen aineistoissa olisi rakennetyyppejä *meidän maa* noin 20 %, tyyppiä *meidän maamme* 10 % ja tyyppiä *maamme* 70 % tapauksista.

³⁵ *Meidän*-muoto rinnastuu kyseisiin demonstratiiveihin siinäkin, ettei sen kieliopillinen kategoria ole yksitulkintainen. Suffiksittoman *meidän maa* -tyypin tarkennetta *meidä* on pidetty substantiivina; Hakanen (2000: 41) pohtii myös sen lukemista adverbeihin.

pronominimuodot *meitin* ja *teitin* persoonallisen omistussuhteen osoittajina kontrastoituvat. »*Meijä* on maantiän viässä», tarkoitti Tyrvällä kotitaloa.

Juteinia seuraten ilmiön mainitsi varhain kieliopissaan myös Reinhold von Becker (1824: 194).³⁶ Hän huomautti kuitenkin, että sellaiset rakenteet kuin *meidän isäntä* tai *meidän koti* olivat poikkeavia ja vältettäviäkin (*annotanda, non imitanda*). Jo vuosisadan alkupuolella nämä muodot alkoivat siis jopa kotipiiriin viitatessaan leimautua puhekielellisiksi. Niinpä rakenteet kieliopissaan esitellyt Juteinikin käytti omissa kirjoituksissaan ainoastaan suffiksimuotoja sekä kotitalosta ja sen asukkaista että laajemmastakin alueesta. Hänen näytelmässään Perhekunda (1817) oli esimerkiksi repliikki: *Viljellen maatamme ilolla vaan; aurassa arvo on isämme maan*.

Äsken mainitun Antero Wareliuksen kirjassa Enon opetuksia luonnon asioista (1856) monikon 1. persoonan omistusrakennetyyppien jakauma oli sen sijaan radikaalisti toisenlainen: peräti 40 % niistä oli suffiksittomia. Warelius noudatti tässä kuvaamansa puhutun kielen systeemiä, niin kuin myös hänelle Tyrvältä kirjeitä lähettäneet itseoppineet perheenjäsenet³⁷ tekivät. Hän käytti suffiksittonta muotoa lähes aina *maa*-sanankin yhteydessä:

Hirven-Suku, jota *meidän maassa* on Hirvi ja Peura eli Poro (mts. 61). – – Vuohen-Suku samaten, josta vaan on yksi lai *meidän maan* elukkana, ja kutsutaan koirasta kauriiksi eli pukiksi, naarasta vuoheksi eli kutuksi (mts. 62).

Maamme-laulun suomentaja Johan Bäckwall sitä vastoin käytti kaikissa teksteissään lähes 99-prosenttisesti muotoa *maamme*. Vain hänen suomentamassaan Topeliuksen Luonnon-kirjassa oli pari *meidän maa* -esiintymää:

Ei siitä ole sataa vuotta, kun *meidän maassa* alettiin istuttaa potaateja. (Bäckwall 1860: 107.)

Erittäin harvoin muotoa *meidän maa* käytti kirjoituksissaan myös Maamme-laulun mukailijana mainittu Aleksis Kivi. Wareliuksen tapaan suffiksittomia rakenteita viljelivät sen sijaan runsaasti esimerkiksi Elias Lönnrot ja August Ahlqvist: edellisellä niihin kuului noin 20 % ja jälkimmäisellä 37 % possessiivisen mon. 1. persoonan tapauksista. Kun edussanana oli *maa*, osuus oli Lönnrotilla paljon suurempikin.

Mitäs näyttää Sinulle siitä selvittämisestä, joka nyt minulle Sammosta annettiin merkittävän Sammolla koko *meiän maata*, joka, tähtiensä vuoksi taivaalla, Sammon toisella nimellä kirjokanneksi sanotaan. (Lönnrot 8.5.1835 kirjeessä Keckmannille)

Se sota oli *meidän maalle* vaikea ja raskas rangaistus; sen jälestä tuli nälkä, ja viimeiseksi rutto, joka kaikki seurakunnat rahvaasta aivan sileäksi teki. (Ahlqvist 1855: 55)

Koko 1800-luvun ajan näyttää vallinneen sellainen tilanne, etteivät kirjakielen kehittäjät oikein saaneet päätetyksi, miten *meidän maa* -tyyppiin muotoihin suhtautuisivat.

³⁶ Maamme-laulun syntyvuosina siihen kiinnittivät huomiota monet muutkin tutkijat, mm. Lönnrot 1841–41: 38–39 ja Eurén 1846: 33 ja 1849: 62. Myöhemmistä tutkimuksista ks. Ojansuu 1910 ja Hakanen 2000.

³⁷ Matti Matinpoika Varilainen, Maria Jakobintytär, Antti Antinpoika (SKS, KIA; ks. Kauranen 2005).

Ehkä he eivät siihen pyrkineetkään. Käytäntö oli vapaa ja kirjava, mutta ei aivan mielivaltainen: sanan *maa* viitatessa maaperään tai viljelysmaahan possessiivisuffiksittomuus näyttää olleen yleisempää kuin isänmaasta puhuttaessa.

Kotikielen Seuran kokouksessa suffiksittomasta rakennetyypistä keskusteltiin vilkkaasti vielä vuonna 1887. Seuran jäsen O. Hannikainen kyseli, käytetäänkö missään sellaista muotoa kuin *meidän pitäjämme pappi*, jota ainakaan Itä-Suomessa ei tunnettu. Muiden jäsenten esitettyä eri puolilta Suomea samanlaisia havaintoja esimies E. N. Setälä tiivistä keskustelun lopuksi kokousväen näkemykset: suffiksiton muoto merkitsee yhteistä omistusta, suffiksillinen — esimerkiksi *meidän eväämme* ja eräissä länsimurteissa myös erillisen pronominin osoittama *meitin eväämme* — taas persoonallista omistusta. Erotettiin siis toisistaan kollektiivinen ja distributiivinen suhde omistettavaan: muodosta *meidän hevonen* selvisi heti, että se oli joukon yhteinen, *meidän hevosemme* taas kertoi puhuttavan kaikkien omista hevosista. Seuran jäsenet olivat tulkinnasta aivan yksimielisiä. Kirjakielelle olisi annettava suositus kansankielen systeemin pohjalta. (Kotikielen Seuran pöytäkirjat 26. 3. 1887 SKS KIA.)

Yksilöllisen ja kollektiivisen omistussuhteen välinen eron teko toi suffiksittomiin rakenteisiin hieman erilaisen näkökulman kuin niiden aiempi luonnehdinta, jossa korostettiin sitä, ettei kysymys ollut omistamisesta vaan asuinpaikasta. Kuvaukset voi kuitenkin sovittaa yhteen. Suffiksiton rakenne ilmaisee useamman puhujan (*meidän*) läheistä suhdetta yhteisönsä: yhteiseen asuinpaikkaan (*talo, talli, koti, kotiseutu, kotimaa*) ja sen väkeen (*äiti, isäntä, hevonen, pohjalainen, suomalainen*). Kyse ei aina ole omistamisesta vaan pikemminkin paikallisesta identiteetistä, yhteiseen paikkaan ja sen asukkaisiin kuulumisesta tai niihin samastumisesta.

Maamme-lauluhan pyrki itse asiassa välittämään kokemusta yhteisestä paikallisesta identifioitumisesta. Kertooko *maamme*-muodon yksimielinen valinta *vårt land* -lausekkeen vastineeksi siis siitä, että suomentajat painottivat kunkin yksilöllistä suhdetta kotimaahan? Haluttiinko isänmaalliseen lauluun yksinkertaisesti puhutusta kielestä erottuva, ylätyylinen kielimuoto? Merkitsikö ratkaisu samalla isänmaan käsitteen etäisyyttä ja abstrahoitumista suomea puhuvan kansan kielellisessä tietoisuudessa? Kuten Kiuru (1996) on osoittanut, monikon 1. persoonan suffiksilliset muodot ovat ylipäättään olleet suomen murteissa hyvin harvinaisia.

Vuonna 1871 ilmestyneessä A. W. Jahnssonin lauseopissa Finska Språkets Satslära (s. 39–40) suffiksittoman rakenteen kuvaus oli muotoiltu niin väljästi, että myös kansalliseen tai hallinnolliseen yksikköön viittaava *meidän maa* mahtui siihen. Jahnssonin määritelmän mukaan sillä ilmaistiin paikkaa, jossa puhuja asuu. Esimerkkiensä joukossa hänellä oli seuraavakin lause:

Meidän maassa on paljo köyhiä: i vårt land (i det land, der den talande bor) finnes mycket fattiga.

Suomalaiset kielen uudistajat ja -huoltajat eivät kuitenkaan olleet valmiita omaksumaan tällaista sääntöä kirjakieleen. Sadassa vuodessa normi itse asiassa vain tiukentui von Beckerin osoittamaan suuntaan. Esimerkiksi Terho Itkosen Kielioppaan mukaan huolellisessa yleiskielessä luvallisia olivat vain perheeseen tai muuhun tuttavalliseen yhteisöön viittaavat ilmaukset: *meidän perheessä, teidän lapset, meidän luokalla ja teidän kylässä*. Niiden mallin mukaan voidaan sanoa vielä *meidän talossa*, jos talo käsitetään asukkaiden

tyyssijaksi eikä omistamisen kohteeksi. Sitä vastoin *meidän maassa* ei ole sopivaa kieltä, vaan olisi aina käytettävä muotoa *meidän maassamme*. (Itkonen 1982: 78–79.)

Tämä normi on osa meidänkin kielellistä intuitiotamme. Vaikka possessiivisuffiksin käyttö on monikon 1. persoonan lisäksi ratkaisevasti vähentynyt nykypuhekielessä muistakin omistumuodoista, *maamme*-muotoa käytetään aina silloin, kun suomea kirjoitetaan — jopa vapaasti kirjoitetussa, puheenomaisessa verkkokeskustelussa. *Meidän maa* -rakenetta käyttivät pikaisen tutkimukseni mukaan (L. Laitinen 2007) verkkokielessä lähinnä maahanmuuttajat, jotka kertoivat omasta synnyinmaastaan. He olivat ehkä oppineet sen puhutusta suomesta. Toinen käyttäjäryhmä koostui niistä harvoista syntyperäisistä suomalaisista, jotka eivät kirjakielen normia verkossa soveltaneet. He suhtautuvat vieraisiin kielteisesti ja sulkiivat nämä *meidän maa* -muodon tarkoitteen ulkopuolelle kontrastiivisesti painottuneen pronominin avulla.

Onneksi *maamme*-muotoon on toisaalta kiinnittynyt myönteisiä tunteita, jotka saattavat hyvinkin olla peräisin kansallislaulusta. Suomen Kuvalehden marraskuussa 2006 järjestämässä äänestyksessä *maamme* valittiin suomen kielen kauneimpien sanojen joukkoon — ainoana sanana, jossa oli mukana possessiivisuffiksi. Runebergin päivänä vuonna 2005 nuoret laativat Helsingin Sanomiin Maamme-laulun pohjalta räppitekstejä. Vaikka jambimitta oli häipynyt, monikon 1. persoonan suffiksi ja Maamme-laulun demonstratiivit pysyivät niissäkin:

Pohjonen *himamaamme* Suomi. Pakko myöntää, magee paikka. *Tääl* on siistii luontoo ja nastaa väkee. Tää on ihan ykkösmesta!

LÄHTEET

- AHLQVIST, AUGUST 1855: Wiron nykyisemmästä kirjallisuudesta. – *Suomi* 1855: 1–109. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (<http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/meta/ahlqvist/vironkirj1855rdf.xml>.)
- ALHONIEMI, PIIRKKO 1969: *Isänmaan korkeat veisut. Turun ja Helsingin romantiikan runouden patrioottiset ja kansalliset motiivipiirit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- BECKER, REINHOLD VON: 1824: *Finsk grammatik*. Åbo.
- CANNELIN, KNUT 1904: *Ruotsalais-suomalainen sanakirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ENGDAHL, HORACE 2004: Att gråta fädernas tårar. Föredrag vid Svenska litteratursällskapet i Finland årshögtif den 5. Februari 2004. – Pia Forssell & John Strömberg (toim.), *Historiska och litteraturhistoriska studier* 79 s. 9–18.
- ETELÄMÄKI, MARJA 2006a: *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronomininistä* tämä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006b: *Toiminta ja tarkoite*. – *Virittäjä* 110: http://www.kotikielenseura.fi/viritta-jahakemistot/jutut/etelamaki4_2006.pdf.
- EURÉN, GUSTAF ERIK 1846: *Grundlagen till Finsk Formlära*. Åbo.
- 1849: *Finsk språklära*. Åbo.
- FORSLIN, ALFHILD 1958: *Runeberg i musiken*. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i

Finland.

- GROTFELT, OSSIAN 1904: *Johan Ludvig Runebergs Hundraårsminne*, Festskrift den 5. februari 1904. – Skrifter utgivna af svenska Litteratursällskapet i Finland 62. Helsingfors.
- GRÜNTAL, SATU 1999: Väinämöisen laulu. – Yrjö Varpio & Liisi Huhtala (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin* s. 330–331. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAHNSSON, J.A. – PAASONEN, H. – CANNELIN, K. 1899: *Svensk-finskt lexicon*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKANEN, AIMO 2000: *Onks teijä heitin?* Monikon persoonapronomineiksi luokiteltujen muotojen käytöstä suomen murteissa ja kirjakielessä. – *Sananjalka* 42 s. 7–45.
- Helsingin Sanomat* 5.2.2005. Räppää kuin Runeberg. Nuorten palsta.
- HULTIN, ARVID 1930: *Sånger av Runeberg och Topelius i vårt skillingstryck*. – Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja XV. Miscellanea bibliographica II. Helsinki.
- HYVÄRINEN, MATTI – KURUNMÄKI, JUSSI – PALONEN, KARI – PULKKINEN, TUJJA – STENIUS, HENRIK 2003: *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- ISK 2004 = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1982: *Kieliopas*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAHNSSON, A.W. 1871: *Finska Språkets Satslära. För läroverkens behof*. Helsingfors: Utgifvarens förlag.
- JUDÉN, JAC. 1818: *Försök till utredande af finska språkets grammatik*. Wiborg.
- 1817: *Perhekunda. Pila-Kirjoitus Epä-Luuloista, Kolmessa osassa*. Viipuri 1817. (http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/meta/juteini/perhekunda1817_rdf.xml.)
- KATAJAMÄKI, SAKARI 2007: Otteita »Maamme»-laulun suomennoshistoriasta. – *Suomennoskirjallisuuden historia* s. 80–84. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KAURANEN, KAISA 2005: *Luettelo kansankirjoittajista, heidän aineistoistaan ja käymästään kirjeenvaihdosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Kirjallisuusarkisto.
- KIURU, SILVA 1993: Agricolan Uusi Testamentti ja ensimmäiset Raamattumme. – *Virittäjä* 97 s. 51–68.
- 1996: Mitä murrenäytteet kertovat omistusmuodoista? – *Virittäjä* 100 s. 82–94.
- 2006: Koko mailm’ iloit’ mahtaa. Vanhan kirjasuomen ja varhaisnykysuomen heittomerkki. – Taru Nordlund, Tiina Onikki-Rantajääskö & Toni Suutari (toim.), *Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintoihin* s. 269–285. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KLEMETTI, HEIKKI 1937: Milloin Maamme-laulu esitettiin ensi kerran? – *Suomen Kuvalehti* s. 1806–1807.
- KLINGE, MATTI 1982: Runebergin kaksi isänmaata. – *Kaksi Suomea* s. 126–142. Helsinki: Otava.
- *Keisarin Suomi*. Suomennos Marketta Klinge. Helsinki: Schildts.
- 1999: *Suomen sinivalkoiset värit*. Helsinki: Otava.
- KROHN, J. 1862: *Suomenkielinen Runollisuus Ruotsinvallan aikana, ynnä Kuvaelmia Suo-*

- malaisuuden historiasta*. Helsinki: J.C. Frenckellin ja Pojan luona. (<http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/teksti/krohn/suomenkielinenrunollisuus1862.xml#s1712>.)
- KVIST DAHLSTEDT, BARBRO 2002: *Suomis sång. Kollektiva identiteter i den finländska studentsången 1819–1917*. Studentsången i Norden – Del 4. Göteborg.
- LAITINEN, HEIKKI 2002a: Jo lähti pois pakenemaan. Elias Lönnrot ja koronpolun kohtalo. – Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim), *Lönnrotin hengessä. Kalevalaseuran vuosikirja 71* s. 317–357. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ilmestynyt myös teoksessa Heikki Laitinen 2003.
- 2002b: Vaan vahva virta vapaa. Aleksis Kivi vanhan virsikirjan veisaajana. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.) *Äidinkielen merkitykset* s. 98–113. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2003: Runo, mitta, musiikki: kansanlaulun säkeistömetriikka. – Heikki Laitinen: *Matkoja musiikkiin 1800-luvun Suomessa* s. 205–311. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA 2001: Maamme-laulun suomennos 1851. – *Virittäjä*: 276–277.
- 2007: Meidätkö maassa? – *Yliopisto* 12: 50–51.
- LEHTONEN, J.V. 1928: *Runon kartanossa. Johdatusta Aleksis Kiven runouteen*. Helsinki: Otava.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURY, RITVA 1996: Pronouns and adverbs, figure and ground: The local case forms of the Finnish and locative forms of the Finnish demonstratives in spoken discourse. – *SKY 1996 Yearbook of the Linguistic Association in Finland* s. 64–92.
- LEINO, PENTTI 1982: *Kieli, runo ja mitta. Suomen kielen metriikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURILA, VIHTORI 1956: *Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÖNNROT, ELIAS 1841–1842: Bidrag till Finska Språkets Grammatik. – *Suomi* 1: 4.
- 1930 (1866–80): *Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. Finskt-Svenskt Lexicon I–II*. Toinen korjaamaton painos.
- MANNINEN, JUHA 2000: *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MÄHÖNEN, TOIVO 1923: Maamme. Sen suomenkielisen tekstin historiikka. – *Suomen Kuvalehti* 12.5.1923 s. 546–547.
- NOHRSTRÖM, HOLGER 1923: Några bidrag till de finska Runeberg-översättningarnas bibliografi. – *Förhandlingar och uppsatser 37*. Skrifter utgivna af Svenska Litteratursällskapet i Finland CLXXIII. Helsingfors.
- NUMMI, JYRKI 2007: Intiimi vai poliittinen isänmaa? J.L. Runebergin »Maamme», Aleksis Kiven »Suomenmaa» ja tekstienväliset yhteydet. – *Avain* 1/2007 s. 5–31.
- NUMMI, JYRKI – TARASTI, EERO 2007: Maamme-laulu. – *Maamme Suomi* s. 90–91. Helsinki: WSOY.
- OJANSUU, HEIKKI 1910: Lisiä persoonapronominien taivutusoppiin. – *Virittäjä* 14 s. 30–38.
- PALOPOSKI, OUTI 2002: *Variation in Translation. Literary Translation into Finnish 1809–1850*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- 2004: Suomennoskirjallisuus 1800-luvun alkupuolella. – Katja Huumo, Lea Laitinen

- & Outi Paloposki (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PELTONEN, AARRE M. 1968: Runoja J.L. Runebergin Värikki Stoolin tarinoista. Luonnoksia suomennoksiin. – *Eino Leino: Runot IV. 1908–1915* s. 723–737. Toisinnoilla ja tekstikritiikillä varustaan toimittanut Aarre M. Peltonen. Helsinki: Otava.
- REITALA, AIMO 1983: *Suomi-neito. Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet*. Helsinki: Otava.
- SAARIMAA, E.A. 1925: *Kielen ja tyylin alalta. Kirjoitelmia*. Helsinki: WSOY.
- SALMENHAARA, ERKKI 1998a: Fredrik Pacius ja Maamme-laulu. – Laura Kolbe, Risto Valjus ja Johan Wrede (toim.), *Soi sana kultainen. Vårt land. Maamme-laulun viisitoista vuosikymmentä. Vår nationalsång 150 år* s. 43–52. Helsinki: Yliopistopaino.
- 1998b: Maamme-laulu kansallisena symbolina. – Irma Vierimaa, Kari Kilpeläinen ja Anne Sivuoja-Gunaratnam (toim.), *Siltoja ja synteesejä* s. 193–207. Helsinki: Gaudeamus.
- SCHAUMAN, AUGUST 1922: *Från sex årtionden i Finland: upptecknade av Aug. Schauman*. (Toim. Georg Schauman.) Helsingfors: Schildt.
- SK = *Suomen kirjailijat 1809–1916. Pienoiselämäkerrat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SSA 3 = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja R–Ö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- STRELLMAN, URPU 2005: *Persoonapronominien liikkakäyttö: normin synty ja muotoutuminen*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SUOKUNNAS, SEPPO 1982: *Siiönin kannel 1874–1892*. SLEY-kirjat, Helsinki. *Suomen Kuvalehti* 47, 24.11.2006.
- TARKIAINEN, V. 1904: J. L. Runeberg suomeksi. – *Valvoja* s. 34–51.
- 1913: Oksasen »Savolaisen laulusta». – *Virittäjä* 17 s. 1–11.
- 1922: *Piirteitä suomalaisesta kirjallisuudesta*. Porvoo: WSOY.
- 1930: Abraham Poppiuksen »Maamme» laulun suomennos. – *Virittäjä* 34 s. 342–346.
- TOMMILA, PÄIVIÖ 1984: *Oulun Viikko-Sanomia 1829–1879. Oulun lehdistön alkutaival*. Oulu: Kaleva.
- TOPELIUS, ZACHRIS 2006: *Helsinki Zachris Topeliuksen silmin. Kertomuksia 1830- ja 1840-lukujen Helsingin elämästä*. Toimitus, suomennos ja kommentaarit Rolf Martinsen. Helsinki: Helsinki-Seura – Helsingfors Samfundet.
- VALENIUS, JOHANNA 2004: *Undressing the maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VILJANEN, LAURI 1953: *Aleksis Kiven runomaaailma*. Helsinki: WSOY.
- WARELIUS, ANTERO 1854: *Kertomus Tyrvään pitäjältä 1853*. – *Suomi*.
- 1856: *Enon Opetuksia Luonnon asioista Anteroi Wareliukselta*. Turku. (http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/meta/varelius/enonopetuksia2_1856_rdf.xml)
- WREDE, JOHAN 1988: *Se kansa meidän kansa on*. Jyväskylä – Helsinki: Gummerus.
- WREDE, JOHAN 1999: »Kansallirunoilija». – Yrjö Varpio & Liisi Huhtala (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin* s. 193–195. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WREDE, JOHAN – SOLSTRAND, HELENA – TERLING HASÁN, ULLA 1983: *Kommentar til Fänrik*

Ståls sägner. – Carl-Erik Thors & Tore Wretö (toim.), *Samlade Skrifter av Johan Ludvig Runeberg* 14:1. Svenska Litteratursällskapet i Finland 515: 1.

MUUT AINEISTOLÄHTEET

Kansalliskirjaston arkiveisujen mikrofilmikokoelmat ja historiallinen sanomalehtikirjasto
<http://digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti/secure/main.html>.
SKS KIA = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto. Aleksis Kiven arkisto.
Johan Lémanin arkisto. J. Krohnin arkisto. Kotikielen Seuran arkisto.
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sähköiset aineistot: Vanhan kirjasuomen, varhais-
nykysuomen ja Klassikot -korpuksset. <http://kaino.kotus.fi/aineistot/>.
Digitaalinen muoto-opin arkisto DMA. http://www.csc.fi/index_html.

VÄRT LAND -LAULUN SUOMENNOKSET JA MUUNNELMAT

<http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/verkkolehti/index.html>.
1848 Tuntematon: Suomenmaa. – *Suometar* 26.5.1848.
1849 Konstantin Schröder [-n.-r.]: Maamme. – *Suometar* 25.5. 1849.
1849 Kaarle Martti Kiljander [K.K.]: Maamme. – *Suometar* 31.8.1849. Ilmestyi myös
vuonna 1851 vihkossa F.J. Rabbe (toim.), *Vårt land af J. L. Runeberg jemte Finsk
och Tysk öfversättning* sekä vuonna 1862 lehdessä *Suomen Julkisia Sanomia*, no
34.
1850 Johan Léman: Laulu. SKS:n Kirjallisuusarkisto A. 1711. Käsinkirjoitettu runokirja:
*Lauluja ja runoja Raadihuoneen Wahtimestarilta Johan Lémannilta, ajateltuja
Oulussa 1849*, 3. osa. N:o 13.
1850 Johan Léman: Suomi. SKS:n Kirjallisuusarkisto A. 1711. Käsinkirjoitettu runokirja:
*Lauluja ja runoja Raadihuoneen Wahtimestarilta Johan Lémannilta, ajateltuja
Oulussa 1849*, 3. osa. N:o 16.
1851: Johan Léman: *Laulu Suomen Maasta. Laulettu Pohjan suomalaiselta J. Lémannilta*.
Tukholma: P. A. Huldberg.
1852: Fredrik Ahlqvist [F.A.-st]: Maamme taiwahassa. – *Suometar* 8.7.1852. Ilmestyi
myös vuonna 1895 kokoelmassa *Sionin Kannel*.
1853 D.E.E. Europaeus: Runo. – *Suometar* 28.1. 1853. Ilmestyi myös Europaeuksen
toimittamassa runokokoelmassa *Karjalan Kevätäköinen* 1854.
1853 Albin Stjerncreutz: *Maamme*. Arkkivirsi SKS:n kirjapainosta. Lupa painamiseen
annettu: H. Molander.
1854 A. Oksanen: Savolaisen laulu. – *Suometar* 14.12.1854. Ilmestyi myös hieman kor-
jattuna Oksasen runokokoelmassa *Säkeniä* vuonna 1860.
1856 Gustaf Toppelius [G.T.]: Suomen laulu. – *Suometar* 13.6.1856. Julkaistu myös
arkkivirtenä vuonna 1856, kust. Finska Litteratussällskapet.
1857 Johan Bäckwall: Maamme. – *Oulun Wiikko-Sanomia* 7.2.1857. Ilmestyi myös To-
peliuksen *Luonnon kirjassa* 1860 ja arkiveisukokoelmassa *Kaksi kaunista laulua*
vuonna 1894 Oulussa: Ehr. Ev. Barkin kirjapaino.
1850-luvulla Abraham Poppiuksen suomennoksia: (1) nimetön, (2) Kotimaa. SKS KIA.
Julius Krohnin arkisto n:o B 1270.

▷

- 1850-luvun lopulla Aleksis Kiven käsikirjoituksia: (1) nimeämätön runokäsikirjoitus. SKS KIA. Kiven runoarkisto. (2) Maamme. SKS KIA. Kiven runoarkisto: Runoelmia 1. (3) Maamme. SKS KIA. Kiven runoarkisto: Runoelmia 3. (4) Suomenmaa. SKS KIA. Kiven runoarkisto: Runoelmia 4.
1862. Tuominen: Suomenmaa. – *Tapio* 29.11.1862.
- 1863 Antti Hiltunen: Luonnon ihailu Kesän ihanimmalla ajalla. – *Tapio* 29.8.1863.
- 1863: A. Kukkonen: Syys-laulu. – *Tapio* 19.12.1863.
- 1865 A. Rahkonen: Maamme. – *Sääskiä. Parwi 1. Runollisia kokeita*. Helsinki: E.J. Wikberg.
- 1873 Edvin Avellan [E.A.]: Maamme. – *Satakunta* 27.12.1873.
- 1867 B. F. Godenhjelm, Julius Krohn, Aleksander Rahkonen, K. A. Slöör, Anders Törne-roos: Maamme. – *J.L. Runeberg, Vänrikki Stoolin tarinat*. Helsingissä: Sederholm. Ilmestyi myös vuonna 1873 (*J.L. Runebergin Vänrikki Stoolin tarinat. Runoilijan luwan saanut suomennos. Ensimmäinen Osa. Ensimmäinen vihko*. Toinen painos. J. Simeliuksen perillisten kirjapainossa 1873) ja vuonna 1877 (*Vänrikki Stoolin tarinat. Kirjoittanut Johan Ludvig Runeberg*. Helsingissä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa) sekä vuonna 1873 vihkossa *Joh. Ludv. Runeberg: Vårt Land. Maamme. Our Land. Unser Land*. Helsingfors: G.W. Edlund.
- 1869 Tuntematon suomentaja: Maamme. – *Wäinämöisen Kantele, sisältävä 26 laulua*. Arkkijulkaisu. Turku 1869, O.H. Speitz. Ilmestyi lisäksi arkiveisukokoelmissa *Kaikista ihanimmat Rakkauden laulut*. Tampere 1874 sekä *Seitsemän uutta ja kaunista laulua*. Helsingissä, painettu A. A. Lindforsin luona w. 1877.
- 1878 Aleksis Kivi: Suomenmaa. – *A. Kiven valitut teokset. Osa 2*. Toim. B. F. Godenhjelm. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1886 Sario: Sorea Suomi. – *Kansanvalistusseuran kalenteri 1886*.
- 1886 Sario: Oi Suomi synnyinmaa! – *Kansanvalistusseuran kalenteri 1886*.
- 1889 Paavo Cajander: Maamme. – *Vänrikki Stoolin tarinat*. Helsinki: Kansanvalistus-seura.
- 1903–04 Eino Leino: Maamme. – *Eino Leino: Runot IV. 1908–1915 s. 723–737*. Toisinnoilla ja tekstikritiikillä varustaan toimittanut Aarre M. Peltonen. Helsinki: Otava.
- 1909 Otto Manninen: Maamme. – *Vänrikki Stoolin tarinat*. WSOY.
- 1920 Valter Juva: Maamme. – *Suomen sotilas* 1/1920: 8.
- 1927 V. A. Koskenniemi: Isänmaan kasvot. Turun yliopiston promootiokantaatti. *Kurki-aura 1930*.
- 1948 Otto Manninen: Maamme. – *Vänrikki Stoolin tarinat*. Helsinki: WSOY.
- 2006 Teivas Oksala: Vårt land – Maamme. – Oksala, Teivas 2006: *Runeberg ja Vänrikki Stool 2000-luvulla. 9 uutta suomennosta ja 9 kolumnia*. Espoo: Artipictura Oy.
- 2007 Juhani Lindholm: Maamme. – *Vänrikki Stålin tarinat. Ensimmäinen kokoelma*. Helsinki: WSOY ja Juhani Lindholm.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

Suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos

PL 3

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *lea.laitinen@helsinki.fi*